

Alena Munková

Alena Munková

roz. Synková

Praha

Česká republika

Rozhovor pořídila: Zuzana Strouhová

Období vzniku rozhovoru: říjen 2005-březen 2006

Paní Alena Munková, rozená Synková, se narodila v roce 1926 v Praze do rodiny dentisty Emila Synka. On sám byl politicky i odborně činný a jeho bratr, Karel, vedl před válkou známé pražské nakladatelství a knihkupectví, které převzal od svého otce, Adolfa Synka. Její maminka zemřela na rakovinu, když Alena Munková-Synková končila první třídu. Otec se podruhé oženil, ale i druhá manželka za pět let zemřela na rakovinu. Těsně před zákazem smíšených sňatků [1](#) se otec oženil potřetí. Vzhledem k tomu, že Emil Synek byl tímto manželstvím chráněn, byl k transportu do koncentračního tábora nejdříve povolán starší bratr paní Munkové, Jiří, který do transportu nenastoupil, přežil válku ve skrytu. Paní Munková byla povolána o něco později, také sama. Odjela do Terezína [2](#), kde ji před dalším transportem do Osvětimi chránilo to, že byla považována za míšenkou. Po válce se vrátila do Prahy, kde nějakou dobu žila se svou nevlastní matkou, která válku také přežila, ač byla i s otcem paní Munkové zatčena gestapem, zřejmě na základě nějakého udání, a oba skončili v koncentračním táboře. Otec však zahynul v Osvětimi. Vystudovala novinářskou fakultu na Vysoké škole politické a sociální v Praze a nastoupila do hraného filmu na Barrandově [známé filmové studio v Praze – pozn. red.], odkud však byla kvůli svému židovskému původu vyhozena. Po několika peripetiích se však k filmu nakonec vrátila a až do důchodu pracovala jako dramaturg kresleného a loutkového filmu. Dnes žije v Praze se svým manželem, Jiřím Munkem, architektem, a je stále velmi aktivní.

[Rodina](#)

[Dětství](#)

[Za války](#)

[Po válce](#)

[Po roce 1989](#)

[Glosář](#)

Rodina

Můj dědeček z otcovy strany se jmenuje Adolf Synek. Narodil se 1. listopadu 1871. Podle kartotéky na židovské obci v Praze to bylo v Mitrovicích, psáno německy Mitrovitz. Ale nevím, v českém překladu to může být Mladá Vožice u Tábora. Všichni Synkové pocházeli z jižních Čech, od Tábora. Setkala jsem se s takovou publikací, nedávno vydanou, o starých firmách z tohoto kraje, kde bylo těch Synků spousta. Tam to bylo nejspíš takové krajové jméno. Dědečkův bratr Bohumil se však psal s měkkým i, to byla nejspíš otázka rodných listů. I já jsem s tím měla problémy, když jsem šla do penze, protože některé doklady mám s měkkým i a některé s tvrdým. Pokud vím, otcovi prarodiče pocházeli z Mladé Vožice, ale nic bližšího o nich nevím. Statkáři to asi nebyli, spíš bych řekla, že to byli nějakí zemědělci nebo obchodníci. Nevím, to bych musela hádat. Dědeček zemřel

20. ledna 1943 v Terezíně, kam šel 20. listopadu 1942.

Dědeček vysokoškolské vzdělání určitě neměl, byl vyučený a to zřejmě někde ve Vídni. Jeho rodným jazykem ale byla čeština. Celý život pak pracoval jako knihkupec a nakladatel, to tenkrát bývalo obvykle spojeno. Proslavil se tím, že měl monopol na světoznámého Haškova Švejka [3](#). Pak měl ještě takovou edici, která se jmenovala „Malá díla velkých autorů“, nebo nějak tak, a to byly klasické knihy, od Thomase Manna [Mann, Paul Thomas (1875 – 1955): německý spisovatel, filantrop a esejista. V roce 1929 získal Nobelovu cenu za literaturu – pozn. red.] počínaje, nevím kým konče. Jak dědeček to nakladatelství získal, nevím, ale bylo v Praze 7 na Letné, v Janovského ulici, která se, myslím, stále ještě nepřejmenovala. Pamatuji si, jak jsem k němu jako malé dítě chodila na návštěvu. Knihkupectví bylo dole v přízemí, takže jsem si vždycky stoupla na parapet okna a on mě sundával z toho okna dolů. Nakladatelství potom převzal strýc Karel, někdy v roce třicet šest, a celé se to stěhovalo do Vodičkovy ulice. Je to obchod proti ulici V Jámě. Kromě nakladatelství a knihkupectví tam ještě byla takzvaná „Dětská síňka Karla Synka“, kde byly i nějaké hračky.

Můj dědeček měl dva bratry, Bohumila a Rudolfa. Bohumil Sinek se narodil 19. října 1872 a 10. července 1942 šel do Terezína. Zemřel v Treblince, ale kdy, to nevím. Rudolf Synek se narodil 5. ledna 1876 a 25. dubna 1942 šel do transportu a odvezli ho do Varšavy. O tom, že šlo něco do Varšavy, jsem předtím nic neslyšela. Do Lodže [4](#), to ano, ti šli v jednačtyřicátém. Ale takhle to stojí v kartotéce, která je na židovské obci [v Praze]. S křížkem, že tam zemřel. Kdy, to se neví, ale asi v roce čtyřicet tři. Když tam odjížděl už v dubnu čtyřicet dva, tak to déle určitě nevydržel.

O jeho bratrech vím jenom to, že asi byli ze zámožnější vrstvy, protože Bohumil Sinek byl majitelem minimálně jednoho domu, který jsem pak měla zdědit. Bohumil totiž své vlastní děti neměl. Ale těch domů bylo asi víc. Pamatuji si, že bydlel na rohu tehdejší Sanitrové ulice. Ten dům, jehož byl majitelem, byl ale jinde, v Bílkově ulici. Také si pamatuji, že jsem v tom domě byla, když byl pohřeb T.G. Masaryka [5](#). Tenkrát jel totiž kolem pohřební průvod, a tak se nás tam sešlo asi padesát, z mého pohledu strašně moc lidí, bylo tam velké pohoštění a dívali jsme se. Šlo zřejmě o samé příbuzné, o jejichž existenci jsem ani nevěděla. To mně bylo asi tak osm, devět let. Tehdy jsem měla pocit, že ti lidé snad nepracují. Na druhou stranu to už byli pánové v letech, tak nevím. Třeba to byli nějakí tehdejší podnikatelé, nevím, to bych si opravdu vymýšlela.

Čím byl Rudolf, nevím. Vzpomínám si jen, že měl velký knír. Měl dvě dcery, Martu a Irmu. Její manžel se jmenoval Iltis, po válce vedl časopis na Židovské obci. Měli spolu dceru Ruth. Ale potom se rozvedli a Irma s Ruth emigrovala do Chile. A pak jsem se náhodou dověděla, a není to tak dávno, že obě zemřely v Izraeli. Že se z Chile, nevím kdy a proč, přestěhovaly do Izraele. Zřejmě po dlouhých letech. Marta byla ještě po válce tady v Praze, ale o ní nevím vůbec nic. Najednou prostě nebyla, zřejmě zemřela.

Babička se jmenovala Terezie, za svobodna Löfflerová, a pocházela odněkud ze Slovenska. O jejích rodičích nic nevím. Ale asi to nebyli bůhvíjak majetní lidé, protože šla sloužit do Vídně. Ale to je jenom moje hypotéza. Vzdělání měla nejspíš základní. Dědečka potkala ve Vídni, kde pracovala jako služebná. Tam se pravděpodobně také brali, protože můj tatínek, Emil Synek, se tam narodil, ale poměrně brzy se stěhovali do Československa. Zemřela v roce 1939 v ústavu pro choromyslné. Její sestra a maminka těchto dvou sester byly také duševně nemocné, takže mám takovou dobrou anamnézu. Co přesně za nemoc měla, nevím, ono se to tenkrát asi ještě ani neklasifikovalo. Možná

to byla nějaká demence nebo něco takového. Já sama, jako desetiletá, jsem na ní viděla značné stopy nesoustředěnosti a odtrženosti od života. A vím, že v takové té veliké vyšívané tašce, jakou tenkrát dámy nosily, měla hrozný nepořádek. Čili ony už tam byly nějaké zárodky schizofrenie nebo nějaké nervové nemoci. Jinak byla mimořádně hodná, laskavá a ve svých vnucích se samozřejmě viděla, jak to normálně u babiček bývá. Pohřbená je na novém židovském hřbitově v Praze, to jsem našla teprve teď nedávno. Na starém hřbitově se v té době už nepohřbívalo. Ale nemá náhrobek, protože to už bylo v roce 1939 zakázané. Ten budu muset nechat udělat. Jestli ona sama nějak židovsky žila, to nevím, u nás se o tom vůbec nemluvalo.

Rodina Synkova byla naprosto asimilovaná. S dědečkovými bratry, Rudolfem a Bohumilem, jsem se, pravda, nestýkala, takže nevím. Pokud jde o dědečka Adolfa, tak si vůbec nepamatuji, že by něco bylo, že by slavil nějaké svátky, ačkoliv jsme jak my, tak dědeček, bydleli na Letné, blízko sebe, takže bych si pravděpodobně něčeho všimla. Ale já si na nic takového nepamatuji. Víím jen, že můj otec, který byl velmi liberální, mě nechal takzvaně osvobodit od náboženské výuky, protože chtěl, jak mi pak říkal, abych si jednou vybrala sama. Ale podle mne to byla chyba, protože to patří ke vzdělání. A pamatuji si, že se to před dědečkem tajilo. Že by se prý býval zlobil, takže tady nějaké tradice zřejmě byly. Navíc jeho dva synové, jak můj otec, tak můj strýc Karel, si vzali za manželku křesťanku. U strýce to byla již jeho první žena, u mého otce až druhá a třetí.

Dědeček z matčiny strany se jmenoval Bohumil Steiner. Narodil se v roce 1871 v Kovansku, okres Nymburk. Příslušným však tehdy do Kolína. Žil v Kolíně, kde obchodoval s látkami, na ten obchod si pamatuji. Zemřel 20. září 1932, rok před smrtí mé matky, neboli své dcery, Marie. Pravděpodobně v Kolíně, protože jsem někde měla doklady o tom, co babička platila pohřebnímu bratrstvu, a to všechno bylo v Kolíně. Na starém kolínském židovském hřbitově musí někde nejspíš být.

Babička z matčiny strany se jmenovala Hermína, za svobodna Fialová. Narodila se 10. srpna 1869, takže byla o dva roky starší než dědeček, což bylo v té době velmi neobvyklé. Muži bývali naopak třeba o dvacet let starší. I já mám mladšího muže, takže jsem v „tradici“. Po dědečkově smrti se babička přestěhovala se sestrou mé matky, Annou, z Kolína do Prahy.

Kdy přesně, to netuším, ale ono asi chvíli trvalo, než bývalý obchod zlikvidovali. Dědeček měl totiž v Kolíně obchod se střížním zbožím, v takové uličce blízko náměstí. Pamatuji se, že se tam šlo rovnou z ulice a že tam na tom dvoře - jako bych to před sebou i teď viděla - bylo dláždění, které bylo tak prorostlé, že ta travička vykukovala kolem dláždění. Jako dítě mě tenkrát velmi zajímalo, jak to, že tam, mezi dlažebními kostkami, roste tráva. Takový barevný vjem, to vám zůstane na celý život.

V Praze měly má babička s tetou Annou také nějaký malý obchod, na Smíchově, ale hned zkrachovaly. Pak ho měly na Žižkově a zase zkrachovaly. No, neuměly to, babička to asi nikdy nedělala. Zemřela někdy za války, nejspíš v roce 1942. Jestli měla nějaké sourozence, to nevím. Já jsem s nimi pak ztratila kontakt, protože po smrti mé první maminky se otec podruhé oženil a ačkoliv ta druhá maminka byla velice hodná, tak se mého kontaktu s tou původní rodinou bála. Ale já jsem na Žižkov tak jednou za rok beztak chodívala. Pamatuji se, že bydleli v Miličově ulici 5. Ale jakmile jsem tam vešla, tak se babička rozplakala, protože jak mě viděla, tak jí hned bylo líto, že jí umřela dcera. V mé paměti byla taková velice subtilní, taková správná babička, věchýtek. Ale to už je po těch letech nejspíš trošku konstrukce.

V mé paměti byl dědeček vysoký a babička malá. I moje maminka a teta byly poměrně malé, to jsem asi zdělila po nich. Ale dědeček Steiner, ten byl vysoký. Takže alespoň můj bratr, Jiří, není takový prcek. To jsem mu hodně záviděla. Já mám ale zase po dědečkovi oči, jejich tvar, posazení, pohled, barvu. Otec měl oči šedivé, matka byla tmavooká, ale já mám po dědečkovi oči dost intenzivně modré. Geny jsou geny.

Co se náboženství matčiných rodičů týče, tam si na nic nepamatuji. K dědečkovi jsme jezdili, pamatuji si, jak si se mnou hrával a dostávala jsem od něj ústřížky látek. A vím, že dědeček s sebou brávil mého bratra Jiřího, který je o pět let starší než já, na jarmark, kde vždycky vystavoval své zboží. Ale nevzpomínám si, že by třeba slavili nějaké svátky.

Můj otec, Emil Synek, se narodil, jak jsem říkala, ve Vídni. 1. června 1894. Vyučil se zubním technikem a laborantem a pak si udělal nějaké zkoušky, takže byl takzvaně dentista. Což znamenalo, že mohl i trhat zuby a vůbec mohl dělat všechno na úrovni zubního lékaře. Na Letné měl svou vlastní velkou zubařskou praxi. Byl také zřejmě velmi činný v grémiu zubařů, dělal nějaké přednášky a já nevím, co všechno. Ve své profesi byl velmi aktivní, pořád se vzdělával a studoval desítky odborných časopisů. Byl u nás myslím jedním z prvních, kdo měl rentgen. Pamatuji se, že byl od Siemense, ta firma ho k nám dodávala z Německa. Ale nebyl lékař, byl dentista. Byl mimochodem velmi populární, protože zadarmo spravoval zuby tehdejšímu fotbalovému družstvu Sparta [6](#). Pro něj bylo koneckonců charakteristické, že mnoha lidem, když neměli peníze, spravoval zuby zadarmo. Říkával, že si to přirazí na bohatých. Dnes by nemohl existovat, během roku by zkrachoval. Měl totiž silné sociální cítění, což bylo ostatně v bohatých židovských rodinách časté.

Za první světové války byl tatínek v armádě, ale kde a jak dlouho, to nám nevyprávěl. Ale vím určitě, že nám říkal, že v roce osmnáct byl v uniformě, když se strhávali rakouské znaky. On měl tenkrát z toho převratu v roce osmnáct velký zážitek. Moc dlouho na vojně ale asi nepobyl, protože byl nějak raněn. I když kdo ví, jak to bylo, protože tatínek byl hodně proti válce zaujatý, byl odjakživa antimilitarista.

Otec měl jednoho bratra, Karla. Ten byl o něco mladší než on, myslím, že se narodil někdy kolem roku devadesát šest [1896]. Za manželku si vzal Vlastu, za svobodna Kolářovou. Ta se vyučila zubní laborantkou u mého otce, kde se se strýcem seznámili. Vlasta nebyla židovského původu, takže strýc by býval díky tomu smíšenému manželství válku přežil, ale oni se kvůli majetku rozvedli. Asi v roce čtyřicet nebo čtyřicet jedna. Teta se asi bála s židem žít. Neřekla bych, že to bylo jen naoko, protože spolu pak už ani nežili. Myslím, že strýc pak bydlel u svého otce, ale přesně nevím. K nám chodíval na oběd. Už před odchodem do Terezína měl strýc otevřenou tuberkulózu – pamatuji se, že jsme vždycky myli všechno nádobí hypermanganem – a v Terezíně této nemoci podlehl, v roce čtyřicet tři.

Karel měl s Vlastou dvě dcery, René a Milenu. René je o rok mladší než já, narodila se 23. září 1927. Pamatuji se, že když jsme chodívaly do obecné školy, tak jsme šly vždycky do školy spolu, protože oni také žili na Letné. René se pak provdala za Igora Korolkova, který pocházel z ruské emigrantské rodiny, a společně po válce emigrovali do Holandska. Ona stále ještě žije, v Amsterdamu, a její manžel před dvěma lety zemřel. René se tady před emigrací vyučila švadlenou a potom studovala filosofickou fakultu, ale nedostudovala. V Amsterdamu pak měli velký módní salón s mnoha zaměstnanci, kde vyráběli takovou lepší konfekci. Druhá dcera, Milena, provdaná Kuthejlová, se narodila v lednu třicet sedm, myslím. Vystudovala vysokou ekonomickou a

pracovala v televizi, kde dělala redaktorku časopisů o televizních programech. Myslím, že tam snad ještě teď jako penzistka - ona je o jedenáct let mladší než já - pracuje v knihovně. Přesně nevím.

Moje sestřenice za války do transportu nešly, protože to byly míšenky. Málokdo ví, že pro děti ze smíšených rodin existovala podle Norimberských zákonů [1](#) hranice třicátý pátý rok. Děti které se narodily před rokem třicet pět a nebyly zapsány na Židovské obci, což obě sestřenice nebyly - z toho také vyplývá, jak byla naše rodina nábožensky zaměřená - tak byly takzvaní árijští míšenci. Děti narozené před pětatřicátým rokem, které na Židovské obci zapsané byly, byly židovští míšenci. A děti, které se narodily po pětatřicátém roce, tak byly židovští míšenci, ať byly zapsané nebo ne. Já sama to vím, protože mě za míšenku také považovali, což mi zachránilo život. Co se náboženství týče, jak jsem naznačovala, strýc Karel nijak židovsky nežil, svátky vůbec neslavil. Nevím, jak hluboce vnímal svůj židovský původ, ale oni mu to pak Němci připomněli.

S rodinou strýce jsme se samozřejmě stýkali, rodina držela pohromadě. Já jsem se často vídala i se sestřenicí René. Můj otec byl jeden čas v Živnostenské straně [7](#), protože on byl ze zásady pro střední cestu, a jeho bratr, strýc Karel, ho prý přemlouval, aby volil Národní socialisty. Ale nevím, jak to dopadlo. Můj otec byl snad v té Živnostenské straně v rámci Prahy 7 i nějak činný, ale nic přesného nevím. Velmi se angažoval také v grémiu zubních lékařů, kde měl nějaké přednášky a snad i nějakou funkci, nevím jakou. Můj otec byl vůbec velice společenský, velice často chodil večer ještě pryč, do kaváren a tak. Já jsem v rámci těchto skupin jako jedenáctiletá hrála nějaké divadlo a chodila jsem do Sokola [8](#). Tam jsem měla i svůj první konflikt, kdy na mě křičeli „židovko“. Otec byl činný ve Svazu Čechů-židů [9](#), kde byli soustředěni asimilovaní židé, kteří se ztotožňovali s českým národem. Vydávali týdeník Rozvoj, který otec odebíral.

Moje maminka se jmenovala Marie, rozená Steinerová. Narodila se 9. srpna 1898 v Kolíně - byla o čtyři roky mladší než můj otec - a zemřela ještě před válkou, v roce 1933, na rakovinu. Jak jsem se pak dozvěděla, na rakovinu zemřel i její otec rok před ní.

Jak se seznámili s otcem? To nevím, maminka byla z Kolína a otec z Prahy, ale tenkrát se páry zřejmě všelijak dohazovaly a vyprávělo se - to berte v uvozovkách - že otec potřeboval bohatou nevěstu, aby si mohl založit zubní ordinaci. Do té doby byla maminka doma, jak se tehdy na mladé dívky slušelo a patřilo. Žádné vysokoškolské vzdělání určitě neměla, ale nádherně hrála na klavír. Bývala taková silně melancholická a celé dny hrávala. Ani jaké střední vzdělání měla, netuším. Možná k nim někdo chodil a dával jí hodiny. To by tak asi odpovídalo té sociální skupině. Mladé dívky měly umět vařit, šít a hrát na klavír.

Ani nevím, jakého byla náboženského založení, mně bylo šest let, když zemřela - bylo to na konci první třídy obecné školy - a už poslední dva roky byla nemocná.

Maminka měla jednu sestru, jmenovala se Anna Schwelbová. Narodila se 10. 12. 1904. Byla asi třikrát vdaná a s jedním z manželů, jakýmsi Neumannem, měla syna Zdeňka, který byl o dva roky starší než já. Myslím, že ten Neumann, ale to nevím jistě, možná to byl Schwelba, byl holič nebo kadeřník, něco takového. Anna se synem a se svou matkou, mou babičkou Hermínou Steinerovou, šli do transportu už někdy začátkem roku 1942 a možná ani nešli přes Terezín, ale rovnou někam dál. Myslím, že zahynuli někde v Polsku.

Dětství

Já se jmenuji Alena Munková a narodila jsem se 24. září 1926. Na to ani nesmím myslet, to je hrozné. Narodila jsem se v Praze a kromě Terezína jsem nikde jinde nežila. Mám jednoho bratra, ten je ročník dvacet jedna. Narodil se 26. listopadu. Vlastním jménem je Jiří Synek, ale je znám také pod svým uměleckým jménem František Listopad [Listopad František (nar. 1921): vl. jm. Jiří Synek, český básník a prozaik – pozn. red.]. Jeho umělecké jméno uvádím proto, že je ve světě i tady pod svým pseudonymem dost znám. Vyšlo mu několik knížek a také dělá divadlo. Rodičům se přede mnou narodilo ještě jedno dítě, ale to brzy zemřelo. Žádné jiné sourozence tedy nemám, ani nevlastní. Můj otec se totiž ještě dvakrát oženil, ale s žádnou z těch žen dítě neměl a ani ony samy ve svém předchozím manželství dítě neměly. Byly rozvedené a bezdětné, když si ho braly.

Mé dětství je velice spjato s Letnou, kde jsem žila. Skutečně jsem tam do toho chodníku byla vrostlá. Jak se říká, že je člověk vrostlý do půdy, tak tady to byl chodník, vydlážděný chodník. Na Letné jsem znala všechny obchodníky, lítala jsem tam do parku a do Stromovky. A ztráta toho místa, kde člověk prožil dětství - a jistě je to tak pro každého - se již nikdy nedá obnovit. To si na to člověk tak trochu hraje, ale je to pryč. Po válce jsem se sice ještě na Letnou vrátila, ale všechno bylo jinak. Ale dodnes, když jedu kolem Letné, tak mě píchne. Dodnes cítím i tu vůni, jak to tam vonělo. Já si velmi vybavuji barvy, a vůně snad ještě víc. Myslím, že dětství člověka formuje, ať chce, nebo nechce. Nebo také deformuje.

Takže před válkou byla Letná celý můj svět. Mám takovou vzpomínku na dvorek domu, kde jsme bydleli. Ten existuje dodneška, bylo to v přízemí, na rohu, číslo 1. Tehdy to byla Belcrediho třída, teď je to, jestli se nepletu, Milady Horákové. Pak tam udělali banku a teď je tam, myslím, KFC. No, čím dál hůř. Tenkrát, když se vešlo do domu, a já se dokonce domnívám, že ty dveře jsou stále skoro stejné, v hrozném stavu, tak na konci takové chodby, která se ohýbala do L, se vcházelo do bytu. Ale z druhé strany, hned za těmi domovními dveřmi, byly další dveře a ty vedly do čekárny a do ordinace. Čili celé přízemí bylo rozděleno na otcovu zubní praxi a byt. Pak tam byl samozřejmě dvorek a tam jsem si hrála. Věšely se tam koberce, byly tam takové dva stromky a bylo to tam docela špinavé. A v přízemí dole v domě byl vetešník, jmenoval se Andrlé. To byla tajemná postava a já jsem nikdy neměla odvahu jít dolů do suterénu. Mimochodem, v těch bytech tenkrát bývalo sociální zařízení na chodbě, nikoliv v bytech. Ale ten záchod byl samozřejmě jenom náš.

Nepamatuji se, že bychom měli v tom prvním období služebnou, protože maminka byla doma a protože tam byla domovnice, která posluhovala, a zřejmě tam také chodil někdo práť. Takže tam možná byla výpomoc, posluhovačky a něco takového. Já to mám samozřejmě už v hrozně mlhavé paměti. Ale služebná jako taková by tam ani neměla kde bydlet.

Než jsem nastoupila do školy, tak jsem byla doma, ale podle vyprávění chodil můj starší bratr Jiří ten poslední rok, než šel do školy, do francouzské školky. Ale pamatuji se, jak jsem s maminkou v Břevnově, a dokonce vím asi kde bylo schodiště, po kterém mě vodila do taneční školy. To mi bylo pět. Dokonce jsem prý v nějaké té taneční škole pro malé děti měla vystupovat v divadle, v tehdejší Německém divadle, což je dneska Státní opera vedle Hlavního nádraží. Ale otec to zakázal, že nechce, aby ze mě vyrostlo něco u divadla. Přestože byl takový volnomyšlenkář, tak se v něm něco konzervativního ozvalo. Pamatuji se, že jsem z toho byla hrozně smutná. Maminka to asi nevybojovala, nebo nechtěla, to nevím.

Na žádné společné dovolené nebo výlety si nepamatuji, to mám už opravdu v mlze, možná by si vzpomněl bratr, ten je přece jen o pět let starší. Já si pamatuji jen ty cesty do Kolína k dědečkovi.

Pak jsem nastoupila do první třídy. Z té doby si pamatuji, že pro mě před školu chodil učedník z otcovy laboratoře. Já jsem vždycky přišla s rozvázanými tkaničkami, tak mi je vždycky zavazoval. Na to mám velmi silnou vzpomínku. Ten učedník klekl a zavazoval mi boty. To je docela roztomilé. Nevím, jestli jsme měli vždycky tělocvik, nebo proč jsem je neměla zavázané. Ale tenkrát se nosili šněrovací kotníkové botičky, nikoliv sandály. Myslím si, že to už byla maminka moc nemocná, a tak se o mně nikdo moc nestaral. Že to je důsledek toho, že nebyl nikdo, kdo by mi řekl: „Musíš si to sama zavázat.“ Proto to vyprávím, ne kvůli těm botám. Že jsem byla trošku, ne úmyslně, ale situací, která byla v naší rodině, vlastně malinko outsider.

Ale to bylo dané tím, že maminka umírala, a ta rakovina se, myslím, táhla docela dlouho. Vzpomínám si, jak jsem v pokoji, v jakési jídelně, a vedle leží moje maminka a s ní je babička Hermína, která přišla na návštěvu, a maminka hrozně pláče. Ony nevěděly, že já poslouchám. A maminka říká: „Co bude s těmi dětmi, co bude s těmi dětmi?“ A babička ji těší. Pro mě to byl hrozný zážitek. Jednak jsem nechtěla, aby věděly, že to slyším, a pak, pro to dítě, to se vám najednou něco otevře, že ani ten dosah přesně nevíte, protože ta slova nejsou úplně vyplněná obsahem, a přece víte, že je to něco hrozného. Že je to něco strašného, nespravedlivého, krutého, něco, čemu se ani nemůžete bránit. To byl pro mne v tomhle raném věku jeden ze strašně silných okamžiků. To mně bylo šest. Já jsem na to později napsala i takovou báseň. Také si pamatuji, jak mi připadalo hrozné, když to pak ve třídě učitelka oznámila a říkala: „Chudince vaší spolužačce...“. To bylo strašné. I když ona třeba myslela, že je to tak v pořádku, nevěděla, jak jinak reagovat. To člověk vůbec nemůže soudit.

Ta učitelka se mimochodem jmenovala Helena Tůmová a byla to stará panna, protože za první republiky [10](#). Pamatuji si, že byla velice přísná, ale všechno, co umím, tak vlastně umím za těch prvních let, kdy nás učila. Všechno, co umím z češtiny, umím od ní. Ten základ byl perfektní.

Na to, co se dělo po smrti mé matky, se nepamatuji, tam mám tmu. Jen si vzpomínám, jak se stěhujeme do dalšího bytu. Otec se totiž podruhé oženil, ale ta druhá žena za pět let také zemřela na rakovinu. To pro otce muselo být šílené, naprosté vykojení. Mně bylo dvanáct, takže to bylo nejspíš v roce třicet sedm, třicet osm. Ta žena se jmenovala Marta, původním jménem Poláková, pak Erbenová a po mém otci Synková. Takže byla jednou rozvedená. I ona byla zubní lékařka, čili se zřejmě seznámili v profesních kruzích. Byla evangelička, z evangelické rodiny, ale to vůbec nehrálo roli. Žádné konfliktní situace jsem s ní neměla, ona byla prima. Když pak těžce onemocněla, tak jsem u ní hodně sedávala, protože to mně už bylo jedenáct, dvanáct. Ale pamatuji se, že můj bratr jí odmítal říkat maminko a říkal jí Marto. Vzbouřil se. No, on byl tenkrát naplno v pubertě. Byly kvůli tomu děsné konflikty, ale otec ho nezlomil. Já sama jsem jí říkala mamko. Ani ne maminko, ale mamko. Žádný blok jsem ve vztahu k ní neměla, ale trochu jsem z ní měla strach. Ona byla veliká a tmavá a byla poměrně, jak už lidé z evangelického prostředí bývají, nebo bývali, takoví přísní a ušlechtilí. Něco takového tam bylo. Navíc už taky nebyla nejmladší a těžko k dětem hledala cestu. Ještě ke mně jakž takž, ale k mému bratrovi ji asi nenašla nikdy. Sama děti neměla, byla to samostatná, emancipovaná žena - těch žen, které studovaly medicínu, tenkrát také nebylo tolik - takže jsem přesvědčená, je to tedy moje dedukce, ale určitě správná, že to pro ni byl problém, vzít si muže se dvěma dětmi. A ten kluk byl navíc ještě v pubertě a vzpurný. To víte, že otec se tou situací také trápil.

Jak jsem říkala, má druhá matka byla také zubní lékařka. Z našeho původního bytu vznikla ordinace pro ní, udělali jsme tam i velkou čekárnu a laboratoř, kde se zpracovávaly zuby. V té laboratoři

jsme měli několik zaměstnanců. My jsme se přestěhovali na tehdejší Bělského třídu, teď je to, myslím, ulice Dukelských hrdinů, do moderního čtyřpokojového bytu s veškerým komfortem. Tam už jsme s bratrem měli dětský pokoj, byla tam velká jídelna, pánský pokoj, ložnice rodičů a samozřejmě kuchyň a pokoj pro služebnou, kterou jsme tenkrát měli. Jednu jsme měli dlouhou dobu, když zemřela i ta druhá matka, tak tam ještě byla. Říkalo se jí Fančo, vím, že byla z Boskovic u Brna, z Moravy. Těch moravských děvčat bylo ve službě asi dost a vím, že se s nimi asi velmi solidně zacházelo. Fanča si z toho, co si u nás vydělala, například postavila domek v Ďáblicích.

Rodiče mé druhé matky Marty žili ve vesnici Kluky u Poděbrad. K těm jsme jezdili často, skoro každou neděli, protože můj otec byl vášnivý automobilista. Každou chvíli jsme měli nějaký nový vůz. Řekla bych, že jsme byli asi tak střední třída. Neměli jsem domy, otec to nikdy nechtěl. Ale nová auta jsme měli pořád, tři roky a už zase nové auto. Rodiče si asi také dopřávali slušnou dovolenou, i když ani nevím kolik ročně vydělávali. Často jezdili do Tater [Vysoké Tatry: pohoří na Slovensku – pozn.red.]. Ale otec vždycky říkal, že nešetří. A to udělal strašně dobře. Říkal, že když má ve státě fungovat ekonomický systém, tak peníze musí přijít do oběhu. To byla jeho deviza. Naprosto moderní myšlení. A také z legrace říkal, že chce, aby si mě někdo vzal z lásky a ne pro peníze. Tenkrát se holčičkám šetřilo na věno. A udělal dobře, protože si ty peníze užil. Pak se stejně o všechno přišlo. Velmi moderně si zařizoval i tu svou zubní praxi. Měl jeden z prvních rentgenů od Siemense.

Pamatuji se také na sourozence mé druhé matky. Měla dva bratry a jednu sestru. Dokonce vím, že ten jeden bratr byl univerzitní profesor, Polák, a že jeden čas přednášel v Bratislavě. Křestní jméno nevím. Ten druhý, samozřejmě taky Polák, byl ředitelem nějakého cukrovaru někde u Prahy. Sestra žila v Poděbradech, ta se jmenovala Karla, byla vdaná, nebo možná rozvedená, a byla nějakou úřednicí. V těch Klukách se pak sourozenci scházeli, protože ta rodina byla poměrně rozšířená. Byli tam snad také nějakí bratrance, já už přesně nevím. V Klukách byla krásná zahrada, u takového většího venkovského domku. Tam mám velmi intenzivní vzpomínky na zahradu plnou květin, samozřejmě s houpačkou a tak dále. Do různých statků v okolí jsme chodili pro čerstvá vejčička... Pamatuji se na takové veliké krásné rozlehlé statky, aspoň mně se zdály veliké. Potraviny se odtamtud zřejmě vozily i do Prahy a na hranicích Prahy byl pak takzvaný akcís. Neboli četníci. A když jste dováželi potraviny, tak jste museli platit daň. To se samozřejmě nikdy neplatilo. Víam, jak lidi vyprávěli, že třeba vezli pár vejčiček a říkali: „Nic nemám“ a všichni ti, co to vozili, měli pak hroznou radost z toho že jako provezli pár vejčiček. Ale byl to spíš sport, taková legrace. Také si pamatuji - dědeček s babičkou měli služebnou, asi nebyli moc chudí - a ta se mnou vždycky šla do nejbližšího lesa, kde byly hrobečky psů. Zřejmě po nějaké místní šlechtě, to nevím. Bylo to směrem z Kluk, ale nikoli na Prahu, ani na Poděbrady, ale na druhou stranu. Než se dojede do Poděbrad, tak je tam velký hřbitov, potom odbočka na Kluky a kdybyste tou odbočkou jeli pořád rovně, tak tam byly velké lesy. A tam ty hrobečky byly. A ne jeden, víc. Ti psi tam měli i jméno. Pro dítě to prostě byla atrakce. Tenkrát nebylo běžné, aby se, snad kromě nějakých šlechticů a hrabat, pohřbívali psi. A tyhle hroby musely vzniknout ještě za Rakouska.

Kromě výletů do Kluk za rodiči mé druhé matky jsem o prázdninách jezdila do penzionátu, bylo to v Doksech. Měla jsem se tam naučit německy, ovšem protože tam byly samé české děti, kromě německých vychovatelů, tak jsme mluvili jenom česky. Bylo to u Máchova jezera, takže já mám krásné vzpomínky na Máchovo jezero, kde jsem se v těch devíti letech, kdy jsem tam byla, asi naučila trochu plavat, ale to já už přesně nevím. Jedny prázdniny, to mně možná bylo devět, deset

nebo možná jedenáct let, jsme byli zase v jiném penzionátě, v Nadějkově, to je v jižních Čechách, jehož majiteli byli příbuzní mé první maminky, jmenovali se Segerovi. V Nadějkově měli statek a v létě tam byl zřízen nějaký tábor, kam jsme byli s bratrem pozváni. Ta paní Segerová byla pravděpodobně sestřenice mé matky. Měli dva syny, jeden byl asi o dva roky starší a druhý asi o čtyři, jeden se jmenoval Milan a druhému se říkalo Hansi, neboli to byl Jan. Toho Milana jsem po válce potkala při jednom setkání dětí z Terezína. Oba jsme se divili, že jsme přežili. On v té době už žil v Izraeli, kde si vzal Evu Diamantovou, kterou si pamatuji z Terezína. Není to tak dlouho, co mě oslovil jejich syn. Měl hroznou radost a říkal: „Konečně se o těch Steinerových zase něco dozvím.“ Ale řeknu Vám, že jsem necítila, že je to nějaký můj příbuzný, chci říct, že není pravda, že se v člověku hned ozvou nějaké příbuzenské city. On už se narodil v Izraeli, a i když mluví česky, záleží strašně moc na tom, kde člověk vyrostl. I když já se vždycky velmi obávám, abych nepropadala nějaké falešné sentimentalitě, takže se takovým pohnutkám bráním.

Za války

Na začátek války vzpomínky mám a celkem ještě dost ostré, protože jsem nebyla vychovávána v duchu nějakého židovského uvědomění, a tak to tenkrát pro mne znamenalo jakési novum. Kromě toho jsem byla v pubertě. Najednou spadla jakási rána z nebe ve smyslu toho, že válka byla vlastně začátkem nejdříve ne úplně uvědomělého, ale potom samozřejmě víc a víc intenzivněji uvědomělého pocitu, že nepatřím mezi společnost, ve které žiji. Vyhodili nás ze školy [11](#), nesměli jsme pokračovat. Začal jeden zákaz za druhým, nevím přesně od kterého data. Můj otec, který byl, dá se říct, nervově labilní, se čím dál víc hroutil. Já jsem se najednou dostala do situace, že jsem se začala bát lidí.

Takový první náraz přišel už před válkou, kdy na mě v Sokole nějaká holčička křičela „židovko“. Já vůbec nevěděla, o co jde. My jsme byli naprosto asimilovaná rodina, ale ono to nevyplývalo nijak programově, to vyplynulo ze způsobu života. Podle mě je velice důležité, že pokud se lidé chovali přirozeně, tak z jejich způsobu života všechno vyplynulo. Ne tak, že by si řekli: „já budu to, nebo to.“ Dneska je trošičku sklon k tomu, že lidé předstírají a málo myslí. Ale tehdy ta generace, a dnes je to viděno jako postoj v něčem trochu naivní, byla přesvědčena, že jejich způsob života je správný a že se tak musí chovat.

Se začátkem války jsem byla upozorněna, že nás lidi sledují. Pravděpodobně to byli také lidi naproti v domě - tenkrát ve všech domech na Letné bývali domovníci. To bývali spíše sociálně slabší vrstvy, i když ne všichni. Jak tomu je od věky věků, začala samozřejmě i závist. Stíhal nás jeden zákaz za druhým a já jsem najednou slyšela o tom, že musíme mít ve svých průkazech velké J, Jude, že se musíme pohybovat jenom v určitých ulicích a v tramvajích jezdit jenom v zadním voze. Já dodneška chodím do prvního vozu, to je podvědomí a to už je to hodně dlouho. Jako židovské rodiny jsme měli označené i tehdejší potravinové lístky velkým J. Měli jsme menší přiděly a mohli jsme nakupovat jenom v určitých hodinách. Otci, který byl na té Letné přece jenom známý a oblíbený, nosili někteří obchodníci potraviny. Sama jsem byla svědkem, jak byli překvapení. „Pane Synek,“ prý, „na Vás se také vztahují židovské zákony?“ Pro ně to bylo nepochopitelné. Ono se to také tady za první republiky tak nereflektovalo, aby se o někom říkalo, že je nebo není žid. Na menším městě nebo na Moravě a Slovensku to ale možná bylo něco úplně jiného. Já říkám jen svou zkušenost. Pamatuji se, že vyšel zákaz nebo příkaz - to byl jeden z prvních Norimberských zákonů - že slovo žid se musí psát s velkým Ž. To bylo pro mě něco, co jsem už vůbec nepochopila, jen jsem pochopila, že to má být hanlivé. To se nikdy předtím nepsalo. Já jsem s tím dodnes nesmířená, tady

se žid s velkým Ž užívá pořád, ačkoliv jsem žádala ve svých článcích, aby to tak nebylo. Já si totiž myslím, že je to hrozně, hrozně špatné, protože od toho se pak odvozují další věci. Všichni užívají jen velké ž, ale to je národnost, ne náboženství, a proč se to vlastně vždy bere jako národnost? [V českém jazyce se žid v náboženském pojetí píše s malým „ž“ a Žid v národnostním pojetí s velkým „Ž“ – pozn. red.]. Nemůže se to užívat stále. V roce třicet čtyři bylo nějaké sčítání, no tak se pár lidí přihlásilo k židovské národnosti, tak to pak to velké ž. I stát je Izrael, ne Žid. A další věc, náboženství na vysvědčení se nepsalo židovské, ale izraelské. Nebo mojžíšské. Mě to totiž strašně uráží a myslím si, že to podporuje antisemitismus. Vyvolává to představu, že se nějak izolujeme. Kvůli tomu jsem měla na obci v Praze velké rozmíšky, i s rabínem Sidonem [Sidon, Karol Efraim (nar. 1942): od roku 1992 pražský a zemský rabín – pozn. red.], se kterým si jinak tykám, my jsme spolu byli kdysi zaměstnaní. On to ví, zná mé názory. I z obce totiž vychází všechno s velkým ž a to je dost zásadní. Někdo by sice říkal, no neblázni, malý ž, velký ž, ale to není pravda. Z malých věcí se skládají velké.

Ještě ke všemu byla ohrožena otcova zubní praxe, ale potom dostal povolení jenom pro židovskou klientelu a tím jsem měla možnost mu dělat asistentku. V té době se muselo všechno odevzdávat, hudební nástroje, domácí zvířata a otec měl jako zubař zlato. No, myslím, že pak už nesměl se zlatem pracovat, existovaly různé náhražky. Potom mohl už jen plombovat, protože laboranty musel propustit a zůstal mu jen pan Porges, který byl židovského původu, šel jedním z prvních transportů. Takže pak tam už otec nikoho neměl, byl na všechno sám a to mohl dělat tak maximálně plomby, ale nějakou složitou protetickou práci určitě ne.

Já jsem mu pomáhala, takže jsem nikam na žádné vyučování nechodila jako chodily jiné židovské děti, což jsem se dozvěděla až po válce. Možná, že když se pak mezi sebou scházely a hrály si, tak je to posílilo. A že také měly i nějakou tu legraci, i v těch nejhorších dobách přeci bývá legrace. Ale já jsem ji neměla, já jsem byla v úplné izolaci. Spolužačky se poté, co jsem přestala chodit do školy, samozřejmě vůbec neobjevovaly, lidé se báli s námi stýkat. A to jsem hrozně těžce nesla. Můj vzdor se projevoval tak, že jsem chodila bez hvězdy [12](#). Můj otec šlel a trnul, já jsem se mu už bohužel nemohla nikdy omluvit. Teprve později jsem všechno pochopila, jak si s námi dětmi užil.

Ze všech těch zákazů mně nejvíc vadilo to, že jsme nesměli do školy a že se přerušil ten normální dosavadní běh. Nejde ani tak o učení, ale o to, že jste byla najednou vyřazená ze společnosti. Nesmíte do biografu, nic. Mně ani tak nevadilo to nakupování, ale to, že nemám ty možnosti druhých dívek. Neměla jsem ani náhradu v jiné společnosti. Pamatuji si, jak mi jednou otec zprostředkoval - a já si myslím, že to bylo někde v Dlouhé třídě, že se dokonce jmenovali Aschermannovi, ale to si nejsem jistá - návštěvu na nějakém odpoledni, kde se sešli lidé z židovských rodin. Já jsem tam šla, ale bylo mi to úplně cizí. Snad jsem se tam měla s někým seznámit, ale já jsem byla úplně... no, nešlo mi to. Zřejmě mě viděl nějaký tatínkův pacient a řekl: „Proč nepošlete dceru, my máme sešlost.“ Já nevím, třeba tam měl někdo narozeniny. Nevím, jen si pamatuji, že jsem z toho byla taková rozmrzelá a že už mě nikdy nikam nedostal.

Tehdy za války také začal můj veliký komplex, protože já jsem si říkala, že já mezi židy nepatřím, prostě nepatřím. V tom hrála roli i ta moje puberta. Já jsem chtěla být jako jiní lidé a došlo to dokonce tak daleko, že jsem otci vyčetla, proč moje první maminka byla také židovka, že bych aspoň byla jenom napůl. Toho jsem pak později strašně litovala. No, tatínek se snažil, vysvětloval, on se na mne nikdy nezlobil, byl takový klidný. Snažil se mi vysvětlit, že to není nic špatného a že to bude všechno, až skončí válka, jiné. Pamatuji si, že mi říkal: „Tu hvězdu, kterou máš teď nosit,

tu pak budeš nosit jako čest, to bude jako když se vrátili legionáři z první světové války.“ Hluboce se mýlil. Hluboce. Ale díky tomuto velkému komplexu, který jsem skutečně intenzivně prožívala, jsem si vlastně zachránila život.

Za války s námi naštěstí žila moje třetí matka, Anna Mandová, která si vzala mého otce těsně před zákazem smíšených manželství, takže strašně moc riskovala. Navíc jí to příbuzní rozmlouvali, pochopitelně ze strachu o její budoucí existenci. Samozřejmě byla nežidovského původu, katolička, naprosto tolerantní. Celkově byla skvělá, laskavá. Podle mě hotový anděl. Mého otce léta milovala, on jí ošetřoval zuby jako pacientce. Otec byl velmi - já mu tedy nejsem podobná - pohledný muž, který vůbec nevypadal židovsky. Narodila se 9.3.1897 v Kolči u Slaného. Pracovala jako švadlena. Šla jen tak, jak se šlo po domácnostech, i pro firmu Rosenbaum. To byla taková velká firma, kde se vyučila a pak tam byla první střihačkou. Takže to byla paní, která něco uměla.

V té době, když už to bylo čím dál tím horší, to už se o otci psalo v „Árijském boji“ - to byl takový štvavý plátek - a nosili se hvězdy, tak měl nějaké pacienty, kteří se jmenovali manželé Kristlíkovi. Ti byli ortodoxně věřící křesťané, snad katolíci. Mého otce i s tou třetí matkou zvali někde v Holešovicích na takovou zahrádku, aby byl venku, a on tam chodil, měl přikrytou hvězdu a oni to věděli a nebáli se. Z Letné do Holešovic, to byla vlastně jedna čtvrt a otec byl velice známý, takže to bylo riziko. Ti manželé na něj měli takový vliv, že se začal upínat k Bibli. Četl jak Starý, tak Nový Zákon, Bibli měl na nočním stolku. Ta poslední léta mu to zřejmě velice pomáhalo. Co přesně z toho četl, nevím, ale potřeboval nějakou víru a to už je jedno jakou. To je otázka duševní krize a on byl labilnější natury. Byl velmi citlivý, velmi společenský a na druhé straně zase míval deprese. Ono to všechno bylo způsobem života v té době. Myslím, že aby to vydržel, tak potřeboval v něco věřit. Nemyslím, že v jeho příklonu k Bibli hrály nějakou roli jeho křesťanské manželky. Obě nebyly pobožné, nepamatuji se, že by chodily do kostela. Tatínek měl dokonce i křestní list, mně a zřejmě i jemu ho vystavil farář na Strossmayerově náměstí. Tenkrát jsme mysleli, že to pomůže, ale ono to bylo samozřejmě nanic.

Židům ale pomáhala jenom hrstička lidí. Já nikoho neobžalovávám, já to konstatuji. A když to potom sečtu, tak to se všechno podepsalo na tom, že ti lidé pak ty útrapy, co následovaly, o to hůře vydrželi. Protože už tam šli poničení, psychicky, což zase působí na fyzickou podstatu člověka. Vidím toho svého tatínka, on to byl subtilní, štíhlý muž, velmi hezký. My děti už jsme se tak nepovedli. Do té doby byl krajně společenský, byl to úspěšný zubař a někdy o tom i přednášel a pořád se o tom učil. Aby byl stále lepší a lepší, takže se tomu věnoval i vědecky. Teď najednou, když se to všechno mělo sečíst a vydávat ovoce, tak se to všechno zhroutilo. Samozřejmě že ho poznamenala úmrtí těch dvou manželek. I mé dětství ta úmrtí ovlivnila. Najednou se začalo řešit naše židovství. Tím se předtím vůbec nikdo nezabýval. Nikdo ani nevěděl, že můj otec žid je, on v té fyziognomii nic židovského neměl a i to jméno je české. Dokonce, když se podruhé oženil, vzal si také zubařku, nežidovku, která ale trošičku židovsky vypadala, tak k němu chodili pacienti a říkali: „Ale pane Synek, vy jste si vzal židovku?“ Až těsně před obsazením, když začali vycházet takové listy jako Árijský boj [časopis českého fašistického hnutí Vlajka – pozn. red.], tak tam už jsme byli. Tatínek byl najednou „Ten Žid Synek“.

Tenkrát jsme žili ve velikém napětí. V našem bytě bylo neustále napětí, protože ne jednou, víckrát, u nás někdo zazvonil – pamatuji se například na jednoho českého policistu, byl zřejmě vysoce postavený, a ten prošel náš byt a ukázal obrazy, které mu otec musel dát. Kromě toho jsme měli pořád strach z Němců a z udavačů, poněvadž v novinách hnutí Vlajka [13](#), to byl za války takový

fašistický český plátek, byly o mém otci různé udavačské články. Jako jak to, že pan Synek spravuje zuby, a tak dále. Takže jsme prožívali strach a napětí, a dá říct, že můj otec byl takový nervní a že na mě se to samozřejmě přeneslo.

Jakousi útěchu jsem hledala v knížkách a už tenkrát jsem také psala takové veršičky, to mi bylo třináct, čtrnáct. Četla jsem jenom poezii. Prózu jsem četla jen málo. Byla jsem hodně ovlivněná literaturou, takovou možná až trochu výlučnou, zvláště na můj věk, kterou mi dával můj o pět let starší bratr. Ten v té době ležel jenom v knížkách, byl oproti mně velmi cílevědomý a načerpával vědomosti. Pro něj to bylo také vlastně jeho budoucí povolání. Slovem se zabýval, a já také, ale zase jinak. Byl mi vzorem, ale také jsme se samozřejmě hádali. V tom dětském pokoji mě v noci strašil, pomocí světla a tak. To jsem ho občas nenáviděla. Ale ovlivnil moji četbu a tím příklonem k poezii jsem potom byla taková málo realistická. Moje myšlení bylo ovlivněné jistou snovou záležitostí, nepřijetím skutečnosti. Ten rozpor jsem měla velmi, velmi silný.

Velice jsem byla ovlivněna četbou, například už jako velmi mladá jsem četla Pitigrilliho [Segre, Dino (1893 – 1975): pseudonym Pitigrilli, italský spisovatel – pozn. red.]. Víím, že na mě strašně zapůsobila scéna, kdy jakási žena přijímala svého milence v rakvi. Dodneška nevím, jak se to jmenovalo. Tak ráda bych si to znovu přečetla. A pak existovala slavná kniha italského autora Amicis [Amicis, Edmondo De (1846 – 1908), italský spisovatel a žurnalista) – pozn. red.], Srdce se jmenovala, a tam byly povídky, nad kterými jsem probrečela večery a noci, protože byly hrozně smutné a krásné. To bych si také chtěla třeba znova přečíst. Byla tam například povídka Sardinský bubeník, jak za nějaké války sestřelili dvanáctiletého kluka, to byl chlapeček, který přešel nějaké strašně vysoké hory v Itálii, nevím přesně které, aby našel svou maminku, kterou s rakovinou odvezli na druhý konec Itálie. Z toho jsem byla úplně vyřízená. Pak mě například ovlivnilo, že jsem četla klasickou českou literaturu, Němcovou [14](#) počínaje. Mně se to líbilo všechno, Jirásek [Jirásek Alois (1851 – 1930): český prozaik a dramatik – pozn. red.] například. Dodneška myslím, že tím, že z toho udělali školní četbu, tak ho zdiskreditovali. Ti klasičtí autoři uměli své řemeslo, tam je úžasné zacházení se slovem. Pamatuji si, že jedinou knížku, kterou jsem si vzala do Terezína, byl Mácha [15](#), jeho Máj. Nic jiného. To se mi velice líbilo. Tenkrát to vůbec bylo trochu jiné. V mém mládí, ovšem už po válce, byla móda číst Dostojevského [Dostojevsky, Fjodor Michajlovič (1821 – 1881): ruský spisovatel a filosof – pozn. red.] a nosit tu knížku, aby to ostatní viděli. Teď je to muzika. To je úplně o něčem jiném. To tenkrát vůbec nebylo, když jste tenkrát chtěla působit intelektuálně, tak jste musela být znalá v literatuře. Těsně po skončení války jsem již četla Zámek od Franze Kafky [16](#), vyd. v Mánesu 1936-1937 a byla jsem tím velice ovlivněna, i když jsem tomu moc nerozuměla.

Otec byl také náruživý čtenář, ale určitě ne poezie. On četl časopis Přítomnost [17](#), ten redigoval Peroutka [18](#), to bylo opravdu pro intelektuální čtenáře. Měsíčník s krásnou žlutou obálkou. Ten titulní list si graficky dodneška pamatuji. Když jsme za války nikam večer nesměli, tak nám otec předčítával. No, nebyla televize. Pamatuji se, že četl román, Katrin vojákem a Katrin svět hoří, který pojednával o první světové válce. Bylo to dramatické. Četl nám kousek po večeri, my jsme potichu seděli. To dělával hlavně po smrti druhé matky, protože byl v hrozné depresi, osamělý. U nás se hodně odbírali knížky ELKu [Evropský literární klub (ELK): vznikl v roce 1935 z iniciativy nakladatelského podnikatele Bohumila Jandy (1900 - 1982) a jeho bratra Ladislava Jandy (1898 - 1984) – pozn. red.], moderního evropského literárního klubu. Kromě Přítomnosti odbíral i další noviny, Rozvoj, což byly noviny, které patřily Svazu Čechů-židů. Ty noviny tam chodily, ale já jsem je nečetla a Přítomnost také ne. Vůbec mě to nezajímalo, protože to byly politické a dejme tomu

částečně filozofické i kulturní články.

V létě 1942 dostal můj bratr předvolání k transportu. Samozřejmě sám, protože otec byl chráněn sňatkem s nežidovkou. Ale nenastoupil a nechal dopis, že spáchal sebevraždu. Pak následovaly velmi nepříjemné situace, protože my jsme s ním byli v kontaktu a tu spojku jsem dělala já. Buď já nebo moje nevlastní matka jsme mu nosily, co potřeboval. Bylo to tak strašně riskantní. Všechno bylo plné strachu a rizik. Myslím, že ta atmosféra strachu mě zformovala na celý další život. Od té doby jsem už vždycky měla blízko k úzkostným stavům. Nechci říct k depresím, to je silné slovo. Byly to spíš úzkostné stavy. Strach z neznáma. Později jsem si uvědomila, že mě to nějak předurčilo k takovému, v podstatě trvalému, mírnému nedorozumění se světem jako takovým. K otázkám, proč jsem, proč dělám tohle a proč dělají lidi tamto. Jde o takový pocit, že já stejně nemohu sdělit to, co cítím. V podstatě nikomu. A že se s tím trvalým nedorozuměním musím smířit. Mám takovou příhodu, ryze abstraktní, jenom, abych to blíž vysvětlila. V tom bytě na Letné, kde jsem bydlela, se z takového velkého pokoje, kde se večerelo, muselo do pokoje, kde já spala, přejít dosti rozlehlou předsíní. Vypínač, aby se v té předsíni rozsvítilo, byl úplně na druhé straně. Takže jsem musela projít tmou. Dodneška mám ještě intenzivní vzpomínku na to, jak jsem seděla a nebyla jsem schopná jít spát. Nikdo to nevěděl, otci jsem to samozřejmě neřekla. Pamatuji si, že jsem veškerou svou energii, nebo sílu - je to spíš symbol, co teď říkám - vložila do toho, abych prošla tou tmavou předsíní. Když jsem přišla do dětského pokoje a rozsvítila tam, byla jsem úplně vyčerpaná. Myslím si, že tohle krajní vyčerpání z té cesty, která je dneska ve vzpomínce tak krátká, ale tenkrát se mi zdála nepředstavitelně dlouhá, je symbol celého mého života.

Tohle období plné strachu trvalo až do prosince čtyřicet dva, kdy jsem dostala předvolání do transportu já sama. To jsem viděla otce naposled, úplně se zhroutil, protože nemohl vůbec nic dělat. Už předtím žil v hrozném napětí, v hrozném strachu, a pak najednou... Já jsem pro něj byla malá holčička, i když jsem už nebyla tak úplně malá. Jistě si také všechno vyčítal. On byl totiž tak krajně spravedlivý, tak absolutně humanisticky založený a idealizoval si svět - i když tenkrát to snad ještě šlo, já už si ho dneska neidealizuji a myslím, že nejsem sama - že pořád věřil, že není možné, aby bylo Československo pryč a aby se ten československý stát o své občany nepostaral. Stala se taková příhoda, že po anšlusu [19](#), po zabrání Rakouska, přijel do Prahy nějaký jeho vzdálený bratranec, který pak jel přes Prahu dál. Byl u nás a vyprávěl, co se tam dělo za hrůzy. No a můj otec, když ten bratranec odešel, řekl: „To není možný. On je asi blázen, potřeboval by do ústavu pro choromyslné.“ On tomu nevěřil, nechtěl tomu věřit. Nebyl asi sám, to muselo být pro ty lidi tenkrát úplně hrozné, ta bezmocnost. Tenkrát byl navíc ještě muž hlava rodiny, která se o ty své příslušníky stará. Tohle se trošičku přece jenom změnilo.

Já totiž měla možnost před válkou emigrovat, ale otec mě nepustil. Když jsem byla hodně malá, když stonala ta moje první maminka, měla jsem u sebe vychovatelku slečnu Šaškovou. Tahle slečna Šašková, to bylo asi v roce třicet devět, jela do Anglie do nějaké rodiny jako vychovatelka také k nějakému zubaři. Měla mě zřejmě nějak ráda a tak přišla za otcem, že mě vezme sebou a že se tam vyučím. Otec řekl, že to nepřichází v úvahu. Pamatuji se, že i později se o emigraci kolem nás mluvilo, ale my jsme neměli žádné kontakty, říkalo se, že určité židovské rodiny měly hodně peněz a informace, takže ti ještě nějakou tu možnost emigrace měly. Ono nebylo lehké dostat z nějaké země povolení, takzvaný affidavit, abyste se tam mohli vystěhovat. To byla mnohdy otázka peněz. Nic přesného o tom nevím, jen že affidavit málokdo dostal. Měli ho třeba příslibený, ale pak k tomu nedošlo. Víím, že rodina Petchků byla hrozně bohatá. Ta dokonce vyvezla všechny

své zaměstnance, celý vlak. Ale já jsem přesvědčena, že i kdyby to mému otci někdo nabídl, tak by ho odmítl. My jsme třeba ani nevěděli o té Wintonově akci [20](#), jak vyvezl židovské děti. O tom jsme se vůbec nedozvěděli. I když my jsme také nebyli v nějakém větším styku s pražskou židovskou obcí. Ale možná že to nebylo jenom tím. Zapsaní jsme tam byli. Židé například dostávali předvolání, ještě dokud byli v Praze, na odklizení sněhu. No tak to jsme dostávali každou chvíli. Otec a bratr. To bylo takové ponížení, s hvězdou jste odklízeli sněh a ještě na vás lidi pokřikovali. Vždycky bylo hrozně obtížné se z toho vyreklamovat. To byla takzvaná pracovní povinnost. Takže v evidenci jsme byli.

Transport jsem čekala, věděla jsem, že přijde a bála jsem se. Když jsem pak dostala to předvolání, věděla jsem, že já musím jít, že už nemůžu udělat to, co můj bratr. Ještě týden, než nás odvezli, jsme byli v takzvané karanténě vedle Veletržního paláce. Věděla jsem, že otec je jen pár domů daleko, ale s tou hvězdou za mnou ani nemohl. Ale někoho poslal, protože přes nějakého strážného jsem dostala krabičku bonbónů s dopisem. V tom Veletržním paláci jsme byli za takových docela špatných podmínek. Já jsem tam z toho všeho dostala teplotu. Tenkrát se mě tam ujal skvělý člověk, Gustav Schorsch, který se bohužel nevrátil. Úplnou náhodou měl číslo vedle mě. Ten transport se jmenoval Ck a já měla číslo 333, asi ty trojky byly „šťastné“. Když se tam do té karantény vešlo, tak tam byly podle těch čísel položené matrace. Schorsch mě tam viděl, že jsem sama a že brečím. Ten týden, než nás odvezli, mně velmi pomohl, a pak i celou dobu v Terezíně, dokud ho neposlali dál. Když věděl, že stůnu, nebo že něco není v pořádku, vždycky se přišel podívat. Dělal tam divadlo, přednášky a vůbec byl kulturně činný. Byl o hodně starší než já, o devět let. Už měl po maturitě a jako student už hrával divadlo. Byl zakladatelem divadélka 99 na Národní třídě. Byl to mimořádný divadelní talent. Po válce o něm vyšla knížka Nevýúčtován zůstává život. Mimo jiné, já jsem potom o něm po převratu, teď v devadesátých letech, napsala scénář. Ten film existuje a běžel v televizi. Bohužel jsem mohla použít jenom výpovědi dalších lidí, existují jeho fotografie, ale toho autentického materiálu bylo málo, kromě nějakých her, které dramatizoval. Ty se hrály už i v Národním divadle. Byl to mimořádný člověk, vzpomínalo na něj hodně lidí, jeho tehdejší spolužáci a tak dále.

Co se s otcem dělo po mém odjezdu přesně nevím. Myslím, že mu tam pomáhali, že tam někdo z těch letenských obyvatel, jednak z bývalých pacientů, nebo z těch živnostníků, chodil. Všichni ti obchodníci se tam znali. Myslím si, že se tam otec musel s někým stýkat, protože se mu povedlo během toho roku, co já už byla v Terezíně, propašovat, zřejmě přes české četníky, kteří nás v Terezíně hlídali, dopis. Ten mám dodneška schovaný. Je krásný, plný náznaků. Psal 'Jiřina je v pořádku', to byl můj bratr, Jirka. Kontakt s bratrem pak zřejmě udržovala nevlastní matka. Ale jak ona, tak můj otec, pak byli asi rok po mně zatčeni. Tu zubařskou praxi měl až do zatčení. Potom tam byl zřejmě nějaký Němec, protože v ordinaci po válce zůstalo celé zařízení. Když jsme se vrátili, tak to má nevlastní matka pronajala takzvaným vdovským právem.

V Terezíně jsem už nebyla jen sama se sebou, tam se vytvořilo jakési společenství. Ti lidé tam byli ve stejné situaci. Když jsem tam přišla, byli jsme v takzvané šlojsce [Hamburská kasárna, tzv. šlojska: ubikace žen a od r. 1943 zejména holandských vězňů. Současně hlavní místo odbavování transportů – pozn. red.], to je taková karanténa. Tam jsme se museli hlásit a já jsem, právě z toho hrozného komplexu, že jsem něco jiného, nahlásila, že jsem míšenka. Vůbec jsem nevěděla, že to byl první transport, kde šly míšenci, jinak by to prasklo a já bych tady teď neseděla. To byla úplně iracionální záležitost. Ono to vypadá, že jsem si to vymyslela, ale skutečně tomu tak bylo.

Po nějakém čase jsem v Terezíně přišla do dětského domova. Tam byly děti tak od jedenácti, dvanácti let nahoru, myslím tak do patnácti, šestnácti let. Přesně nevím. Já jsem tam patřila mezi nejstarší. Mladší děti byly s rodiči. Například můj muž, který je mladší než já, tak ten byl s maminkou. Do dětského domova se dostaly i děti, které přijely do Terezína s rodiči, já byla spíš výjimka, že jsem přijela sama. Byl tam ale už můj strýc, tatínkův bratr. Ten tam ležel na takovém nemocničním pokoji, kde byli lidi s tuberkulózou. Občas jsem za ním šla. V Terezíně byl v té době také tatínkův otec. Ten zemřel velice brzy a posléze i strýc. To bylo ve čtyřicátém třetím roce. Jiné příbuzné jsem tam už neměla.

V Terezíně jsem se spřátelila s Věrou, tehdy Bendovou, která byla také míšenka, ale opravdová. Ležely jsme vedle sebe na kavalci - ty byly tříposchodové - my jsme byly až nahoře. Ta jediná o mně věděla pravdu, já jsem musela někomu říct, jak to se mnou je. Vždycky, když jsem byla předvolaná - míšenci bývali předvoláváni na komandaturu - tak jsme obě nespaly. Dodnes jsme samozřejmě ve styku. Žije v Oltenu ve Švýcarsku, kde jsem za ní po převratu byla na návštěvě. Jako míšenka jsem v Terezíně mohla zůstat, to mě chránilo před dalším transportem. A tu mou nejlepší přítelkyni také. Z našeho pokoje, my jsme bydleli na devětadvacítce v L410, většinou všichni odešli transportem dál. A někdo se po válce vrátil, někdo ne. Také, když se tam uváděl ten Brundibár [21](#), tak se za ty děti, které odvezli, museli dosadit zase nové. Já sama jsem v Brundibárovi neučinkovala, já jsem nikdy neuměla zpívat. S Schorschem jsme pak zkoušely hrát divadlo, Klicperu. Ale já jsem hlavně psala. Takové blbosti, různé básničky. V nich se nejčastěji ozývalo takové to vzpomínání, například na přítelkyni, která zůstala v Praze, nebo povzdech nad tím, co jsem ztratila. Byly to samé takové sentimentální věci, se sklonem k romantickému vyjádření. Nedávno jsme měly nějaké setkání s děvčaty z Terezína a ony říkaly: „Prosím tě, my jsme myslely pořád na jídlo a ty sis psala básničky. My jsme si říkaly, že nejsi normální.“

Lásku jsem v Terezíně samozřejmě prožívala také. A ne jednu. Myslím, že jsem tam byla nejmíň pětkrát zamilovaná. Já to tedy nikdy nepočítala a ono mě to také vždycky brzo přešlo. Já to nikdy příliš dlouho nevydržela a to jsem měla ještě dlouho po válce. V Terezíně jsem možná trochu vyčnívala, byla jsem úplně blond, plavá, modrooká. Možná to také něco vypovídá o té době, bylo to třeba jenom na pár dní, ale intenzivní. Ovšem byl tam jeden, dva takové silnější vztahy. Ani jeden se nevrátil. Jeden se jmenoval Jiří Kummermann. Ten hoch, ačkoliv mu bylo sedmnáct, už komponoval. Někaké noty, nějaké úryvky, mám dodnes schované. Byla tam i jeho maminka, bývalá tanečnice, ani ta se nevrátila. Protože já jsem věděla, že asi v Terezíně zůstanu, tak jsem měla nějaké ty noty u sebe. Ale po válce jsem je dala jeho příbuzným. Ten vztah byl asi dosti intenzivní, protože jsem ještě dlouho v tom pětáctýřicátém myslela, že by se mohl objevit. Pak to byl Karel Stadler, toho jsem znala z Prahy, protože to byl kamarád mého bratra. Mimořádně vzdělaný hoch. Byl asi o čtyři, pět let starší, kdežto ten hudebník byl stejně starý jako já. Takže mně imponoval a já jsem se styděla, že jsem proti němu úplně hloupá. Nebyla jsem jediná, kdo tam prožíval lásky. Samozřejmě přes den jsme se vídat moc nemohli, ale zákaz vycházení byl až po osmé, takže večer jsme ještě mohli být venku.

Terezín byl pro mě byla úžasná škola. Za prvé bych nebyla taková, jaká jsem, ale to je přirozené. Ale hlavně se mi tam zjevily takové hodnoty, které bych třeba vůbec nemohla poznat. Například co může udělat pro člověka přátelství, ale nejen to. Jak důležitý je vliv umění. Tam se lidé, kteří do Terezína přišli, a byli to profesori, umělci, skutečně všichni snažili předávat to, co uměli. To by se nemohlo v normální situaci vůbec stát. V Terezíně bylo všechno vypjaté, tam nebyla normální

situace. To je samozřejmě viděno zpětně, tenkrát jsem si to nemohla uvědomit. Prožívali jsme tam mezní situace. Jednak tam byl fenomén strachu z dalšího transportu. Nikdo nevěděl, kdy kam bude muset odjet. I když to, že může přijít konec, to si nikdo z naší generace nechtěl samozřejmě vůbec připustit. Já jsem takřka do konce války nevěděla, že existují plynové komory. To bylo tím, že jsem byla v Terezíně. Tam to možná někdo věděl, ale myslím, že většina ne. Až pak v tom pětadvacátém, když se lidé vraceli. V Terezíně jsme pochopitelně měli i legraci. A ty lásky. Všechno bylo intenzivně prožité, tam se totiž nemohlo počítat s časem. To je, myslím, ať pro puberťačku, tak pro dvacetiletého nebo i padesátiletého člověka velmi neobvyklá situace. Tam vůbec nebyl ten pocit, že vám čas jenom takhle zbytečně protéká mezi prsty. Intenzita té doby byla i v tom, že jsme měli hlad. Všechno bylo intenzivní. Takovou intenzitu jsem předtím, ani potom, nepoznala. Všechno, co tam ty děti dělaly, buď si něco kreslily, nebo psaly, tak to bylo v naprostém nasazení. Celé to vedení se pro ně snažilo dělat maximum. Protože jedinou nadějí na přežití tam podle nich měli ty děti, nebo ti mladí. Ono to pak tak sice nebylo, ale i tak se snažili. Nevím, jestli nějaký stát nebo nějaká skupina, nějaký malý národ, dělá v normální situaci tolik, kolik se tenkrát dělalo v těch vypjatých chvílích v Terezíně. Tenkrát šlo úplně o všechno. Také bylo zapotřebí pomoci těm dospělým i mladým, aby vnímali, že si musí na sebe dávat pozor, aby nešli mravně dolů. To všechno bylo strašně důležité. Musela jste si zachovat pocit, že nejste v nějaké díře.

Tu otázku, proč jsem se vrátila já a ne někdo jiný, takový pocit výčitky, to máme asi všichni. To už bylo mnohokrát reflektováno. Já na to samozřejmě nemám odpověď a ono si to ani nelze vyčítat. Ale myslím, že to procento těch nejlepších, kteří se nevrátili, je hodně veliké. Také nevíte, co by bývalo bylo z těch dětí. Určitě tam bylo mnoho nadaných lidí a tím prožitkem, tou intenzitou, o které jsem mluvila, to všechno ještě zesílilo.

Po válce

Co mají lidé, kteří přežili, společného? Na to nemám vyhraněnou odpověď. Myslím, že většina těch lidí, co se vrátila, je dnes mnohem tolerantnější než lidé bez tohoto prožitku. Ale ještě samozřejmě záleželo na tom, do jakého způsobu života jste se dostala. I ten vás formoval. Jestli zůstal úplně sám, nebo mu zbyl alespoň kus rodiny. Jeho myšlení a intelektuální zařazení. Život sám. Lidi jsou různí. Také se jich plno vystěhovalo a ti, když sem přijedou, jsou také úplně jiní. Ale nějaký společný osud, něco tam je. Ne že bychom si byli úplně blízcí, ale je tu něco, že se hned mohu lehce vcítit. Někomu, kdo tím neprošel, bych to musela strašně vysvětlovat, abych mu to mohla přiblížit. Tady nemusím. Zcela jistě máme společný zážitek, to nás spojuje. Těžko říct, možná nás spojuje nějaké přehodnocení hodnot. Větší tolerance, to určitě. Samozřejmě že jsou nějakí jednotlivci, nějaké výkřiky, ale ještě dneska, když se s lidmi setkávám, tak je mi od první chvíle jasné, kdo přežil. Také si myslím, i když si možná dělám iluze, že ti, kteří přežili, nepodlehnu tomu, že by byli zaměřeni jen na ekonomické věci. Myslím, že jsou trošičku míň ovlivnitelní dnešním způsobem života. Že jsou trochu víc sami sebou. Přece jenom je tam něco, nějaká zkušenost, která je odlišuje. Kdybych měla shrnout, co mi pobyt v koncentračním táboře vzal, pak mi vzal minulost. To zpřetrhání minulosti, to je něco, s čím se musím smířit.

Na návrat domů jsme se strašně těšili. Ale samozřejmě jsme se neměli kam vrátit. Já najednou nevěděla, co mám dělat. Jak žít, proč vůbec a hlavně nebylo s kým se poradit. Bratr, který také přežil, se o mě moc nestaral, on měl svých starostí dost. Ten tady lítal, to už zakládali noviny a on byl jmenován důležitým redaktorem, šéfem kulturní rubriky. Dostali tehdejší německé noviny, takzvanou Mladou frontu [22](#), a on byl vlastně zakladatel. Bylo mu třidvacet a J.Hořcovi [Hořec,

Jaromír (nar. 1921): známý český básník, spisovatel, novinář a publicista – pozn. red.], pozdějšímu šéfredaktorovi, bylo, myslím, čtyřicet. Neměl na mě absolutně čas. Pamatuji si, že jsem se šla tenkrát po návratu hlásit na tehdejší národní výbor, už nevím, jak se tomu říkalo, protože jsem potřebovala legitimaci. Tam mi dali dvě spodní prádla, kalhotky a nějakou košilku a asi pět kapesníků.

Můj otec válku nepřežil, zahynul v roce čtyřicet čtyři, v Osvětimi. Mám dvě data. Jedno je únorové, druhé je květnové, přesně se to nevím. Na podzim čtyřicet tři ho zatkl, šel přes Karlovo náměstí, kde byl na výsleších, přes Malou pevnost [23](#) do Osvětimi, nešel normálním transportem. Zatčen byl nejspíš kvůli mému bratrovi. Zatčená byla i moje nevlastní matka, která se ovšem po válce vrátila. Ale ta také nevěděla, proč je vlastně sebrali. Je pravděpodobné, že tam bylo i nějaké udání. Prošla koncentračními tábory Ravensbrückem [24](#) a Barthem [Barth: tábor příslouchající pod koncentrační tábor Ravensbrück – pozn. red.]. Vrátila se až později, až koncem června 1945, a byla těžce nemocná. Matku jsem po válce pokud možno podporovala, vždyť jsem si díky ní zachránila život, protože nevěděli, že ona není moje pravá matka. To kdyby bývalo prasklo, tak by byl konec. Zemřela, když jí bylo pětadesát, to by mělo být někdy v roce 1983, protože byla rozená 1898. Porazila ji tramvaj, ztratila orientaci a do té tramvaje narazila hlavou.

Jen na okraj, zjistila jsem, že v Pinkasově synagoze, kde jsou jména mrtvých z koncentračních táborů, je i jméno mého bratra [v letech 1992-1996 bylo na stěny synagogy ručně přepsáno 80 tisíc jmen českých a moravských Židů, kteří zahynuli za nacismu – pozn. red.]. Jako že je mrtev. Jak jsem říkala, když dostal předvolání do transportu, zanechal dopis, že spáchal sebevraždu, a ztratil se. V kartotéce je veden jako mrtvý. No, teď už s tím nemůžeme nic dělat, je to tam. Podle jednoho lidového rčení tedy bude dlouho živ. Docházelo i k dalším omylům. Například, můj otec byl zatčen, nešel transportem, nicméně v koncentračním táboře se také ocitl a nevrátil se. Ale v Terezínské knize [Terezínská pamětní kniha obsahuje jména židovských obětí nacistických deportací z Čech a Moravy v letech 1941-1945 – pozn. red.] není. Nevím, jestli ho tam dali dodatečně, to už jsem nezjišťovala. Já panu Kárnému, který tu knihu společně se svou ženou dělal, říkala, že tam není, ale že také umřel v Osvětimi. Podobných případů je víc, lidí, kteří nešli normálními transporty, ale byli zatčeni nebo se ztratili jako můj bratr.

Zpočátku jsem bydlela s mým bratrem, který dostal na Letné byt, a potom, když se vrátila má nevlastní matka, tak jsme šly do toho bytu, kde kdysi bývala zubní ordinace. Tam ale snad kromě toho zubního zařízení nic nezůstalo. Tenkrát po návratu z Terezína, jsem měla hlavně hlad. Matka tady měla příbuzné, sestru, strašně hodnou, a k nim na Smíchov jsem chodívala na oběd. Oni mi dávali z vlastního. Vypadá to divně, ale já si myslím, že ona nebyla žádná organizace, která by se starala o ty lidi, kteří se vrátili. Vůbec mě nenapadlo zajít na židovskou obec. Možná jsem tam měla jít, určitě by mně byli poradili. Vždyť tady byly nějaké výpomoci, jak jsem se později dozvěděla, z Ameriky [25](#). Podávaly se nějaké žádosti o odškodné. No, já jsem o tom nevěděla nic a nic jsem nedostala. Až teď to po převratu to, co mají všichni.

Takové první dva roky, než jsem se rozkoukala, jsem skutečně nevěděla, jak se mám chovat. Já věděla, že se zdravím, a co mám říct, když vejdu do obchodu, ale způsob myšlení druhých lidí jsem vůbec nemohla pochopit. Všichni mi byli cizí. Nechápala jsem, jak myslí, proč třeba udělají to, co udělali. Já jsem vždycky chtěla vědět důvod chování. Například má teta, ta, co se rozvedla s mým strýcem kvůli onomu nakladatelství, nebyla Židovka a válku přežila. Po válce vedla prodejnu, která k onomu nakladatelství patřila. Ona mi nabídla, abych tam prodávala knížky. Tak jsem tam nějaký

čas prodávala. Pak mi řekla: „Nemáš dostatečně štíhlý pas, koupím ti šněrovačku.“ Já jsem to vůbec nechápala. Proč tam mám prodávat knížky a proč mi to koupí. Je to banální příklad, ale já jsem tomu nerozuměla. Nedokázala jsem se jí zeptat. O to šlo. Měla jsem se jí zeptat, proč mně koupíš to nebo tamto, nebo proč tady mám prodávat knížky? Ona by mně to jistě bývala vysvětlila. Ale já se jí nezeptala. Nebo další příklad. Na Letné byla nějaká děvčata z Terezína a ta mě zatáhla do Svazu mládeže [26](#). Já jsem tam zase chodila a vůbec jsem nevěděla, proč tam jako jsem. Spoustu věcí jsem tenkrát nechápala, dokud jsem nepotkala dívku mého stáří, jejíž tatínek byl zubař, kolega mého tatínka. Pan doktor Vaněček. Ten mě pozval k nim a dal mi peníze. Ta Věra jediná říkala: „Ty musíš chodit do školy.“ Nebýt jí, tak jsem to všechno nechala plavat. Ale i ona mi musela vysvětlit, proč musím chodit do školy a já tomu beztak úplně nerozuměla. Možná že jsem byla úplně zanedbaná, nebo možná spíše osamělá. Myslím, že to bylo z osamělosti. Přitom později jsem platila v životě za společenskou a ne introvertní. Ale až moc pozdě. Tenkrát jsem ale určitě byla v naprosté introverzi. Myslím, že je to důsledek toho, co jsem říkala, toho zpřetrhání pout s minulostí.

Postupně se naštěstí vyskytlo několik příbuzných, kteří mi také pomáhali. Například bratranec mé vlastní první maminky, který měl seznam lidí, ke kterým si dala schovat věci sestra mé první maminky, Anna. Obcházel se mnou ty lidi a teď oni to většinou nevraceli. Zažila jsem takovou velmi nepříjemnou situaci, kdy říkali: „Jé, vy jste se vrátili.“ Ani se mi o tom nechce mluvit. Ono je to navíc obecně známo. Co se školy týká, vysvětlili mi, že si musím vyběhat stipendium. Po sociální stránce byl ten náš život po válce totiž velice špatný. Vystudovat jsem nakonec mohla jenom díky tomu stipendiu, které jsem dostávala jako válečný sirotek. Vyplácel mě tenkrát Úřad pro válečné poškozence. Myslím, že byl v Karlíně. Bez těch peněz bych byla neměla ani na rohlík.

Můj bratr stačil před válkou maturovat na Jiráskově gymnáziu a po válce se zapsal na filosofickou fakultu. V roce čtyřicet sedm byl poslán tehdejšími Ministerstvem kultury do Paříže, kde vydával týdeník informující o tehdejší střední Evropě, který se jmenoval Parallele cinquante, Padesátá rovnoběžka. Těsně po únoru [27](#) se měl vrátit, byl tam na rok. Ale emigroval a zůstal venku. Tajně tady ale byl a díky mému tehdejšímu příteli, výtvarníkovi Jiřímu Hejnovi, se kterým jsem dlouho byla, jsme mu pomocí sádry předělali razítko na pase. On se ještě po únoru dostal ven.

Vysokou školu jsem začala studovat na jaře čtyřicet šest, kdy ji vlastně otevírali. Vybrala jsem si novinářskou fakultu na Vysoké škole politické a sociální. Ta se skládala ze tří fakult, politické, sociální a novinářské. Ta škola byla zaměřená i pro budoucí diplomaty, tedy ta fakulta politická a sociální, ne novinářská. Už jako puberťačka jsem se zabývala psaním básniček a za války taky. Kromě pohybu, tancování, byla mým nejsilnějším zájmem literatura, takže to znamenalo, že to musela být nějaká škola, kde se pracuje se slovem. Představovala jsem si, že bych pak mohla třeba žít v nějakém cizím městě a být dopisovatelkou. Třeba v Paříži. No, byla jsem úplně blbá. Ta novinářská fakulta byla něco nového. Mám dojem, že za první republiky nebyla, ale nejsem si jistá. Žurnalistiku bylo asi možné studovat někde jinde, to přesně nevím. Ale pro mě to bylo novum. No a pak jsem věděla, že tam na mně nebudou chtít latinu. Bála jsem se, že i na té filozofické fakultě by mě latina, případně řečtina, chyběla. Maturitu jsem si vlastně dodělávala až dodatečně v rámci té fakulty. To tenkrát šlo. Tahle škola bylo zaměřená čistě prakticky. Bylo tam hodně ekonomie a práva, ze všech oborů něco. Nevím, jestli to bylo dobré, ale mně to přišlo mnohem schůdnější, protože mně chyběla celá léta vzdělání. Myslela jsem si, že to spíš zvládnu. Na fakultu nebyl problém se dostat, kdo se přihlásil, ten mohl studovat. Tenkrát se samozřejmě hlásili i ti starší, kteří

třeba za války nemohli studovat. Ale bylo tam velké síto. Ty čtyři roky a diplomní práce, málokdo dokončil. Ti lidi šli možná do praktického života, nebo je to nebavilo.

Já jsem byla v zimě 1949 hotová. Ty největší průšvihy byly až od padesátého roku. Nepamatuji si přesně, jak se tam profesori měnili. Ti, kteří byli ortodoxní marxisti, začali samozřejmě dělat různé kariéry. Například Ladislav Štoll [Štoll, Ladislav (1902 – 1981): český marxistický literární kritik – pozn. red.], který pak byl velmi ortodoxní a myslím, že zkazil mnoha lidem život. To byl velký ideolog přes kulturu. Měl slovo ve všech oblastech kultury a jistě byl i spolupracovník různých ministerstev a tak dále. Několik profesorů naopak zase emigrovalo. Například profesor Machotka [Machotka, Otakar (1899 – 1970): český sociolog – pozn. red.] odjel do Ameriky. Původně, to bylo na té fakultě zajímavé, tam byli profesori paritně podle čtyř politických stran. Aby to bylo vyvážené. Pak to samozřejmě padlo a ti lidé odcházeli, sociální demokraté a tak. Také nás tam učila společenskou výchovu paní, která byla později mnoho let zavřená. My jsme jí říkali Alča Palča, ale jmenovala se Palkosková. Byla z takové velmi bohaté pražské rodiny. Z té společenské výchovy jsme si dělali legraci, ale měla pravdu, bohužel, společenská výchova vzala za své. Lidé se dnes neumějí chovat. Na psychologii tam byl prof. Tardy, křestní jméno si přesně nevzpomínám. Ten zase emigroval do Švýcar. Zvláštnost je, že nám dali ing, já jsem tedy inženýrka. To proto, že jsme tam měli ekonomii, ale je to nesmysl, dělali to podle sovětského vzoru.

Po studiu jsem v padesátém roce nastoupila do hraného filmu na Barrandově [známé filmové studio v Praze – pozn. red.], kde měli zájem o studenty, do takzvaného lektorátu. To bylo takové první síto, kam se posílali náměty. Bylo nás tam asi pět. No, divím se, že mě tam zaměstnali. Měla jsem tam ale úžasného šéfa, takového jsem už nikdy nezažila. Moc mě naučil, jak bych tak řekla, o literární tvorbě pro film. Jmenoval se ing. Karel Smrž [Smrž, Karel (1897 – 1953): český filmový historik, publicista a dramaturg – pozn. red.], jeden z filmových průkopníků vůbec, ještě z první republiky, zakladatel českého filmu. Mimo jiné jsem se tam skamarádila s Hanou Žantovskou [Žantovská, Hana (1921 – 2004): překladatelka, básnířka a spisovatelka – pozn. red.], překladatelkou, skvělou paní, která zemřela před dvěma lety. Byla to výsostná překladatelka z angličtiny a básnířka. V té době jsem se také seznámila s mnoha jinými lidmi, do toho okruhu naštěstí patřil Josef Jedlička [Jedlička, Josef (1927 – 1990): český prozaik a esejista – pozn. red.], spisovatel, Jan Zábrana [Zábrana, Jan (1931 – 1984): český básník a překladatel – pozn. red.] nebo malíř Mikuláš Medek [Medek, Mikuláš (1926 – 1974): český malíř – pozn. red.]. Díky těmhle lidem jsem se dostala z té izolace těsně po návratu. Bylo to opravdu dobré a některá přátelství také dodneška trvají. Třeba spisovatel Putík Jaroslav [Putík, Jaroslav (nar. 1923): český prozaik – pozn. red.], s tím se scházíme, filosof Ivan Dubský [Dubský Ivan (nar. 1926): český filosof – pozn. red.] je můj kamarád také z té doby. Někteří už bohužel umřeli. Ale díky těmhle všem lidem jsem teprve začala pořádně žít.

Na lektorátu jsem byla asi rok a půl a už mě vyhodili. To začala padesátá léta a když mě jako nespolehlivou vyhazovali – to byl tehdejší Jiří Hájek [Hájek, Jiří (1919 – 1994): český literární a divadelní kritik – pozn. red.], který pak vedl Plamen [Plamen: literární měsíčník. Jiří hájek byl šéfredaktorem měsíčníka v letech 1959 – 1968 – pozn. red.], ne ten ministr, ale literární kritik, velmi vášnivý – jako důvod mně řekli, že nemají nic proti mně osobně, ale že jsem nespolehlivá, protože jsem židovského původu [28](#). Já jsem tenkrát skutečně neměla vůbec peníze a ta moje nevlastní matka na tom také byla špatně, tak mě vlastně přátelé Jedličkovi živili. Dávali mi peníze, ačkoliv Manka Jedličková pak ještě dostudovala medicínu a Josef Jedlička, který byl na filosofické

fakultě, vylítl, když tam byly prověrky. On byl první, se kterým udělali monstrproces. Byl nařčený jako trockista.

Těch lidí tohoto druhu, se kterými jsem se v té době stýkala, bylo tolik, že vám je ani všechny nebudu jmenovat. Byli skvělí. Dokonce jsem byla požádána, abych o nich napsala, ale já nic takového psát nechci, protože já si nejsem jistá, jestli je moje paměť natolik dobrá. Pokud nemohu napsat něco přesného, tak to psát nebudu. Mohu napsat nějaké dojmy, to já mám něco v šuplíku, ale nerada bych, abych svou nepřesnou paměť měnila historii. To strašně špatně snáším.

Ta padesátá léta byla těžká. Slánského procesy [28](#) a já jsem pak také měla velké maléry kvůli bratrovi, který zůstal venku. To jsem netušila, jaké nedožité maléry z toho vzniknou. Byla jsem kvůli tomu u výslechů. Pamatuji se, že když pro mě přišli, tak jsem vůbec nevěděla, o co jde. V té době se mně začaly vracet takové nepříjemné, depresivní stavy. Strach z budoucnosti. Začala jsem se bát. Dostala jsem strach, který byl velmi silný, přestože v mládí by to tak nemělo být. Vždycky jsem měla konflikt ne proto, že bych si ho zavinila svým jednáním.

Já sama jsem emigrovat nechtěla. Ve čtyřicátém osmém jsem sice byla v Paříži, ale zůstat jsem tam nechtěla. Možná za jiných okolností. Bylo to komplikované a také jsem si myslela, že zase vyjedu. Nikdo si neuměl představit – možná někdo starší, kdo byl fundovaný i politicky, ale já jsem tenkrát ještě byla opravdu naivní - že bych tam zase třeba za dva roky nemohla. Až později, v osmašedesátém, když jsme měli tříletou holčičku, jsem na emigraci pomýšlela, ale můj muž se toho bál. Jedním z jeho důvodů bylo, že tak krásné město, jako je Praha, nikde není. Tak dramatické ve smyslu architektury. Manžel je totiž architekt. Já jsem si zase nemohla představit, že nebudu používat češtinu. Ne jako obživu, ale že to, k čemu jsem měla sklony, k takovému tomu nedorozumění, bude ještě horší. Ne, že se ten jazyk nenaučím, já jsem v té době jakž takž mluvila anglicky, to bych se naučila. Německy určitě. Ale já si myslím, že ztráta mateřského jazyka je strašná. A nejen pro lidi, kteří s ním pracují. Bratr tu měl na filosofické fakultě před několika lety přednášky a vyprávěl, že se emigranti, protože neuměli pořádně řeč, museli začít živit obrazem. V televizi. To byla moc zajímavá úvaha.

Bratr žil v Paříži původně se svou dívkou, která mu za války pomáhala skrývat se před gestapem. Tenkrát mu pomáhalo hodně lidí. Také to někteří odnesli zatčením. S tou se ale po nějaké době rozešel. Později se tam seznámil s mladou dívkou z Porta, z Portugalska. To byla jeho první žena, jmenovala se Julieta a měli spolu dvojčata. Když ve Francii hrozil převrat, tak spolu odešli do Portugalska. Tam jsme se po dvaceti letech sešli, v roce šedesát osm [29](#), za Novotného [30](#). To jsem tam mohla jet. Teď žije v Lisabonu, naučil se portugalsky stejně jako tehdy francouzsky, protože on je jazykově docela nadaný. V Portugalsku kromě toho, že přednášel slavistiku, pak byl na divadelní a filmové škole, byl také ředitelem Národního divadla v Lisabonu. Vydával jednu knížku za druhou a dodneška režíruje opery, všechno možné. Přestože je mu už hodně let, je tak strašně činný, že myslím, že až jednou přestane, rovnou umře. Asi bez toho nemůže být. Objektivně vzato, je mimořádně vzdělaný, mimořádně pilný, mimořádně schopný a mimořádně egocentrický. Jak by jinak taky dokázal, to, co dokázal. V tom je vypjatý egocentrismus, který je soustředěný na svou tvorbu. Ještě než emigroval, tak mu tady vyšlo pět knížek, venku pak také a teď po převratu zase. On se zpátky z emigrace nevrátil, už by tady nemohl žít. Ale občas do Čech jezdí. Jako režisér a poradce spolupracuje s místními divadly a vycházejí mu v České republice básnické i prozaické knížky. Po válce dostal od prezidenta E. Beneše [31](#) vyznamenání za ilegální činnost a v devadesátých letech od prezidenta V. Havla [32](#) ocenění za šíření naší kultury v zahraničí.

Ta jeho vypjatá egocentričnost mi strašně vadí, ale na stará kolena jsem pochopila, že je to k němu klíč. Není sám. U lidí, kteří něco dokázali, to není jinak možné. Pro ně je jejich tvorba středem světa a všichni ostatní jim slouží. On byl vždycky silná osobnost, to já jsem nikdy nebyla. On přes tu tmavou předsíň nemusel chodit. On je opravdu mimořádně vzdělaný a šikovný a vypadá skvěle. Měl víc žen – samé Portugalky, většinou z jeho profese – a víc dětí. Svých dětí má šest a dvě vyživil. Jeho nejmladšímu dítěti je devět let a to mému bratrovi bude teď v listopadu osmdesát pět. Ani jedna z jeho žen nebyla židovského původu. On své židovství nijak nezapírá, ale také se s ním nijak neohání. Židovsky vůbec nežil, ani stínem. My jsme tak nebyli vychovaní.

Po tom vyhazovu z Barrandova jsem dlouho, asi dva roky, nemohla najít zaměstnání, neprokádrovali mě ani do fabriky. To byly zlé časy, ale všechno se přežilo a nakonec jsem uvízla zase zpátky ve filmu. Předtím jsem nějakou dobu ještě pracovala v nakladatelství Naše Vojsko, ale když to na mě zase kádrově prasklo, musela jsem zase ven. Zpátky k filmu jsem se dostala někdy v padesátém čtvrtém pomocí mé spolužačky z fakulty, protože ona byla sekretářkou u Z. Nejedlého [Nejedlý, Zdeněk (1878 – 1962): český historik, hudební vědec a kritik, publicista a politik – pozn. red.]. Prostě to nešlo normálně. Nejdříve jsem pracovala ve filmové knihovně. Ta byla v Klimentské ulici, ale spadalo to pod Ústřední čs. film. Tam jsem dávala dohromady takové ročenky. Co se kdy udělalo, jaké filmy se vyrobili a tak. To mě samozřejmě šíleně nebavilo. No, ale pak jsem se dostala do tiskového oddělení Ústřední půjčovny filmů na Národní třídě. A v roce šedesát tři jsem se odtamtud dostala jako dramaturg kresleného a loutkového filmu. Na začátku jsme sídlili na Klárově, kde je teď metro. Tam byl pavilón, to zbourali. Pak jsme byli na Barrandově. Tam jsem byla až do konce, do důchodu a hodně mě to bavilo. Také jsem dost dlouho přesluhovala. Myslím, že jsem šla do důchodu v roce převratu, že už mi bylo třiašedesát. Ale i potom jsem tam občas něco dělala. Pracovala jsem v dramaturgii a pak jsem pro ty děti začala i něco psát. Tam se přece jenom dalo dělat leccos, to nebylo pod tak přísným politickým dohledem, i když jsme tam také měli maléry. Já dokonce dostala nějaké důtky, protože jsme Škvoreckého [Škvorecký Josef (nar. 1924): český prozaik, esejista a překladatel – pozn. red.] text převedli do animované podoby. Ten mimochodem také patřil mezi mé kamarády.

Vdaná jsem byla dvakrát. Můj první manžel se jmenoval Josef Till, architekt. Narodil se v roce 1924. Už ani nevím, jak jsme se seznámili. Brali jsme se v roce padesát pět a byla jsem s ním čtyři roky. Děti jsme neměli. Ten první muž byl hodný a laskavý, ale pil. To byl hlavní důvod našeho rozchodu. Stále ještě žije a dosud jsme v dobrých vztazích. Zajímavé je, že jeho maminka byla Ruska, kterou si přivedl jeho otec jako legionář za první světové války. Až dodatečně jsem si uvědomila, že tady je vždycky jakási afinita k lidem, kteří nejsou tak úplně normální, stejně jako já jsem nebyla úplně normální. Já byla židovka a on napůl Rus. Zpočátku to ani nevíte, to se dozvíte až ex post, že je také jiný.

Když jsem se v roce šedesát tři vdávala podruhé, vzala jsem si žida. Ale ani tenkrát jsem zpočátku nevěděla, že prožil to, co já. Mě nenapadlo, že by to mohl být také žid, on vůbec nevypadá. Ale myslím, že ten společný prožitek nás pak asi spojil. Ty pocity odcizení, které člověka provázejí, to jsme si nemuseli vysvětlovat. Pochopili jsme se. Manžel se jmenuje Jiří Munk. Je mladší než já, narodil se v Brandýse nad Labem, 2. listopadu 1932. Seznámil nás můj první manžel, oni spolu pracovali. Jeho otec byl Adolf Munk, právník, a jeho matka se jmenovala Olga, rozená Náchodová. I ona pocházela z právnícké rodiny, ta praxe zřejmě patřila jejímu otci, ale to nevím jistě. Víím, že měla sestru a když tenkrát nějak brzy ztratily maminku, tak je vychovávala nějaká teta. Nějaké

velké svátky tam v tom Brandýse snad slavili.

I rodina mého muže mohla emigrovat, myslím, že žádali o affidavit a měli jet do Rhodesie [Rhodésie: vnitrozemský stát jižní Afriky. Od roku 1964 Zambie. V Zambii je zemědělství extenzivní, velmi zaostalé a z velké části jen samozásobitelské – pozn. red.], do jižní Afriky. To je snad dnešní Zimbabwe. Jeho dědeček byl statkář, velice úspěšný, ač žid, tak byl úspěšný v chovu prasat. Byl to široko daleko znalý odborník. Pokud vím, tak Rhodesie byla v té době jediná, kdo přijímal, a přijímali jediné zemědělce. Také jste museli mít nějaké peníze. Myslím, že nějaké peníze poslali, dost velké a Němci to zabavili do takzvaného vystěhovaleckého fondu. Říkali, že za ty peníze židy vystěhují na Madagaskar a Čechy do Patagonie. Těch pár lidí, co se vystěhovalo, byli bohatí, měli informace a nějaké kontakty.

Do Terezína jeli, myslím, hradeckým transportem nějak těsně v lednu čtyřicet tři, měsíc za mnou. Otec mého muže v Brandýse likvidoval místní židovskou obec a o všechno se staral, takže šli všichni z rodiny do transportu o měsíc později než lidi v Brandýse. To bylo také jejich štěstí, protože ten předchozí transport, ve kterém šli všichni židé z Brandýsa, šel rovnou dál, do Polska. Z toho se snad téměř nikdo nevrátil.

V Terezíně žily malé děti s matkou a starší s otcem. Maminka mého muže dělala pro válečný průmysl na slídě, proto v Terezíně zůstala a chránila tak své nejmenší dítě, mého muže. Manželův otec šel bohužel se starším bratrem mého muže, Viktorem, z Terezína dál. Jeho otec se nevrátil, zemřel v Osvětimi. Viktor ano, ale v hrozném stavu. Před několika lety bohužel zemřel. Manželova sestra Helena se za války v Terezíně provdala - to se pak muselo po válce nějak obnovovat - a tím manželstvím si zachránila život. Její manžel, Rudolf Kovanic, byl v jednom z prvních transportů, oni to ghetto dávali dohromady a byli pak chráněni. Na konci války bylo vybráno několik desítek mladých manželství a ti šli výměnou do Švýcar. Tam je zavřeli do dalšího tábora. Ven směli samozřejmě až po válce, to pro ně přijelo nějaké auto z tehdejšího Československa.

Manželův bratr Viktor byl výtvarně mimořádně nadán. Studoval na tehdejší UMPRUM [Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze] nebo na jiné výtvarné škole. Ale byla tam nějaká studentská vzpoura. Všichni odvolali, jediné on ne a od té doby se izoloval a přestože byl velmi výtvarně nadán, dělal tady za Prahou nějaké nálepky. Až po letech, teprve po jeho smrti - zemřel na rakovinu kůže - se mi podařilo, že měl ve Španělské synagoze velkou výstavu. On opravdu fantasticky maloval. Ta výstava měla velký ohlas. Psali o tom třeba v Revolver Revue [33](#). Za jeho života ale nechtěl žádnou výstavu dovolit, ani nic prodat. Své obrázky dával sourozencům, k různým příležitostem. Pár jich máme doma. Oženil se velmi pozdě, protože byl dlouho nemocný. Jeho manželka se jmenovala Jitka. Žili u Karlových Varů [34](#) a on tam dělal všechno možné, ale pak balil trumpety. Nábožensky nijak nežil.

I můj muž byl nadaný, zase hudebně. Už v první třídě přemlouvali jeho rodiče, že s ním musí něco dělat. Ale jeho matka se sice z koncentračního tábora vrátila, ale nikdy nebyla samostatná a najednou tady zůstala sama s dětmi, nebyla schopná dělat vůbec nic, ačkoliv jí bylo asi padesát. To bylo strašné. Manžel vystudoval architekturu, stejně jako můj první muž. Jako žert říkávám, že jsem u té profese už zůstala. Léta pracoval jako architekt, ale teď už nechce. Byl odborník na obchodní sítě, napsal o tom knihu. Chtěl dělat hlavně památky, ale k tomu se nedostal. Tenkrát se vlastně žádná pořádná architektura nedělala, to byl socialistický realismus. Teď po převratu, když by mohl začít, tak už to bylo tak zkorumpované, že to by nevydržel. Úplatky, všechno na základě úplatků.

Po roce 1989

Na osmdesátý devátý rok [35](#) si pamatuji dobře. Byl mráz a já jsem chodila s Barrandovem, s animovaným filmem, na Václavák s klíči [v průběhu Sametové revoluce, lidi obrazně vyjádřovali nespokojenost s komunistický režimem tím, že během demonstrací cinkali klíči — pozn red.]. Byli jsme naivní, absolutně naivní. V té první radosti ze změny jste tak otevření, naivní. Neuvědomovali jsme si, že lidi se nemůžou změnit. Lidi zůstali stejní. To nadšení mě brzy přešlo. Šlo to dolů, ale ono to samozřejmě muselo jít dolů, protože po stránce mravní to šlo dolů už od roku třicet devět. Jinak to nebylo možné, ten mravní sešup je dlouhodobý.

Po převratu jsme měli problém s restitucí. Ve čtyřicátém osmém jsem měla mít podíl na dědictví po Bohumilu Sinkovi, bratrovi mého dědečka Adolfa Synka. Válku mnoho příbuzných nepřežilo a někteří, kteří emigrovali, se dědictví vzdali. Tenkrát po válce jsme se kvůli dědické dani domluvili, že se to napíše na mou sestřenici Milenu, která byla v té době jediná nepnoletá a daň platit nemusela. Já sama jsem na daň neměla. Po převratu ale celý ten dům – a je to veliký majetek, veliký dům v Bílkově ulici 11, čtyřpatrový, dole obchod – restituovala sama. Tam nešlo o tisíce, ale o hodně milionů. Já samozřejmě na tu naši dohodu nemám svědka. Takže teď nemám alespoň starosti s penězi. Nejsem typ, který by s nimi uměl zacházet. Vem to čert. Ale jí jsem potom vzkázala, že si to musí ona vypořádat se svým svědomím. Můj bratr jí mohl samozřejmě žalovat, protože ten byl po válce v zahraničí a ničeho se nevzdal, ale taky se na to vykašlal. Ale je to něco, co po stránce mravní nemohu pochopit.

S manželem jsem měla jen jedno dítě, dceru Hanu. Narodila se 24.6.1965. Čili měla starou maminku. Já jsem dlouho nechtěla děti, ale přemluvili mě. Vystudovala v Praze na pedagogické fakultě výtvarnou výchovu. Jako druhý obor si musela vzít ruštinu a když byl převrat, tak se na ni hned všichni vykašlali. No, byli hloupí. Člověk ruštinu nemá rád, což je ale blbost. Jednou bude zapotřebí. Na filosofické fakultě pak dostudovala psychologii, ale pedagogickou, ne tu klinickou. No, je to prostě na nic. Školu dostudovala a snaží se žít na volné noze, ale je to průšvih. Dělal jeden film, o takové zapomenuté figurce z první republiky, výtvarníkovi Robertu Guttmannovi [Guttmann Robert (1880 – 1942): známý pražský malíř a sionista. Zemřel v lodžském ghettu – pozn. red.]. Našly se nějaké obrázky a něco o něm, bylo toho poměrně dost, a ačkoliv to i režirovala a neměla žádné zkušenosti, tak to nebylo špatné. Také napsala hezký scénář o strýci Viktorovi, protože i o něm je plno materiálu. Navíc s ním dělali rozhovor, takže je materiál i slovní. Jenže to potřebovalo podporu od fondu státní kinematografie. O to jsme se pokoušeli třikrát, ale marně. Také dělala nějaké obálky – ty byly docela nápadité – ale je to špatné, těch možností moc nemá. Ona není v žádném týmu a individuálně se to vůbec nedá dělat. Mimo jiné jí teď bylo čtyřicet a už je stará. Snažila se najít si zaměstnání, ale to je vyloučeno. Proč by vzali ji, když můžou vzít dvacetiletou, které dají půlku platu. Od minuty mohla jít učit. Ale řekla, že než by šla učit, že bude radši bezdomovec. Děti nemá, má psa, kterého velmi miluje. Myslím, že děti mít ani nemůže. Je velmi společenská a vypadá velmi mladě. Lidi jí často tykají. Myslím, že moje sklony ke stavům úzkosti, se bohužel přenesly i na moje dítě. Ona je velmi nervově labilní. Myslím, že druhá a případně až třetí generace těch lidí, co byli za války zavření, je také poznamenána. Jsou vždycky takoví extrémní. Buď jsou strašně aktivní a asertivní, nebo zase opačný extrém. To ale posuzuji jen z toho mála lidí kolem sebe, co znám.

V Izraeli jsem byla jednou s cestovní kanceláří, to byl skvělý zájezd. V programu byly jak židovské, tak křesťanské památky, jinak bych s ním nejela, protože já chci vidět maximum. Úžasný dojem na

mě udělal Jeruzalém. Krásné město, ta historie tam voní, jak bych tak řekla. Když jsem tam přijela poprvé, zdálo se mi, že je tam všechno moc bílé. Ale pak jsem najednou viděla, že to tam patří. Prý to dokonce měli nařízené od starosty, že cokoliv se staví, tak to má být bílé. Pokud jde o emoce, nejvíce na mě zapůsobila poušť. To se mi strašně líbilo. Stíny na poušti. To mě výtvarně oslovilo. A to jsme jí pouze projížděli, šlo jen o to, co jsem viděla z autobusu. Jela jsem tam spolu s manželem na osm dní, což ovšem není tak moc. Samozřejmě jsme nemohli vidět všechno, ale viděli jsme dost. A měli jsme štěstí na skvělý doprovod. Byli tam dva lidi z Prahy, jeden byl na moderní Izrael, ten byl dokonce povoláním zubní lékař, prostě nadšenec. Věděl všechno. Druhý průvodce byl na historii. Pak tam byl ještě třetí, to byl místní Izraelec, který dělal organizační věci. Ta cestovka se jmenuje Ars viva, to je taková cestovní kancelář pro výtvarníky a architekty, my jsme s nimi už byli víckrát. Hodně jezdí po muzeích, je to více zaměřené umělecky. Po nákupu tam ti lidé nechodí.

V Izraeli se mi moc líbilo. Možná se tam ještě někdy podívám, nějaké známé tam mám, co jsem s nimi byla za války, ale nic bližšího. Tel Aviv jsme viděli hrozně málo, on nám nezbyl úplně čas, ale myslím, že se nic nestalo, to je moderní město. U moře v těch hotelech jsme také vůbec nebyli, na to také nebyl čas. Celé tři dny jsme strávili v Jeruzalémě, dokonce jsme bydleli v hotelu v té staré části. Byli jsme tam mimo jiné v nádherném Muzeu moderního umění. Mají tam sochy instalované venku, to je málokde. A co tam toho mají, to jsem ani nemohla pochopit. Jižní Ameriku, Austrálii. Úžasné.

Co se politické situace týká, jsem naprosto skeptická. Nemyslím si, že se to dá nějak vyřešit. Myslím, že dneska žijí ve světě, ve kterém se bohužel nedá vůbec nic vyřešit. Já nevím, čím jsem starší, tak na většinu otázek nemám odpověď. Přála bych si, aby tam vedle sebe žili nějakým slušným způsobem, ale obávám se, že to není možné. Když Izrael vznikl, ani jsem o tom nevěděla. Pohybovala jsem se v úplně jiné společnosti. Až trošičku za té šestidenní války [36](#) ke mně něco proniklo.

Na emigraci do Izraele jsem vůbec nemyslela, chraň pánbůh. Já bych bez té české krajiny zemřela. Čech si samozřejmě zvykne na všechno, to je druhá pravda, ale jak mu je, to je zase třetí pravda. Já mám jednak strašně ráda Prahu, i když je zničená, ale je to kus mého dětství a mládí. Pak se mi líbí krajina v naší zemi, je nádherná, proměnlivá, najdete tady všechno. Momentálně mi vadí jenom to, že všechno je čím dál tím povrchnější. Nebo nekultivovanější. Všichni lidé se chtějí mít dobře, nebo lépe, to je normální reakce, ale bohužel se využívá toho nejspodnějšího, primitivního nazírání a jede se přes konzum. Já jsem prostě člověk dvacátého století, nikoli jednadvacátého. To ze sebe nesmažu. To dvacáté století nás poznamenalo, já jsem například na štíru s technikou. Ten náš úhel pohledu je přece jenom jiný. Stejně jako já jsem se smála svému dědečkovi, když vykládal o Rakousku-Uhersku a o první světové válce. Mysleli jsme si, že si vymýšlí.

Já sama jsem víru nikdy neřešila, to pro mě téma nebylo, což asi není běžné. Podle mě je to anachronismus, způsob, jakým se projevuje židovská ortodoxie, je anachronismus. Těch 640 nebo kolik zákazů [Micva: náboženský předpis či příkázání které je Žid povinen plnit. Podle talmudské tradice je celkem 613 příkázání, 248 kladných a 365 záporných – pozn. red.]. Pak mi tam nejvíc vadí postavení ženy, které je pro mě naprosto ponižující. Ale když to tak někdo přijme, pak je to v pořádku. Ale tohle je to, co by mě nejvíc odrazovalo. Ale ono by mě to odrazovalo i od jiných náboženství. Tohle je opravdu anachronismus, i když se říká, že díky tomu se to zachovalo. Ale já si tím nejsem tak jistá. V zahraničí jsou i rabínky, v Americe. To by se tady zbláznili. Asi před čtyřmi lety se nám podařilo prosadit, aby byla na Židovské obci anketa. Dělal ji agentura, která je na to

specializovaná. Účelem té ankety bylo zjistit, jaké směřování židovské obce si představují její členové. Jestli ortodoxní, nebo ne, a co si přejí. Těch otázek bylo samozřejmě víc. Z té ankety vyšlo osmdesát procent liberálně smýšlejících a dvacet procent ortodoxních. Co myslíte, že se stalo? Nic. Převálcovali je. Těch dvacet procent kompletně převálcovalo těch osmdesát procent.

Víra je podle mě otázka filozofická, to nesouvisí jenom s židovstvím. A to, myslím, nemám dodneška vyřešené. Víra je dar a já jsem ho nedostala. Takže to neznamená, že to odsuzuji. Naopak si myslím, že ti lidé mají možná život snazší, nevím. Když jsem se něco dozvěděla o buddhismu, pokud se to dá vůbec za náboženství považovat, tak to je jedinečně sympatické. Ale nevím, jestli to v praxi takhle je. Ale když to někomu pomůže, tak je to v pořádku. Podvědomě nějaké hledání v každém člověku samozřejmě je a je jedno, jak se to jmenuje. Určitě si každý klade otázky o smyslu života, více nebo méně hluboké.

Po válce mě vůbec nenapadlo na židovskou obec jít. Až později, když jsem potřebovala nějaké potvrzení, asi že jsem byla v transportu. Tenkrát mě tam potkal jeden velmi vzdálený příbuzný, nějaký pan doktor Iltis, který vedl tehdejší židovský časopis. Ten, když mě viděl, říkal: „Jé, vždyť ty jsi psala básničky.“ Byl to takový droboučký pán, vodil mě tam po nějakých kancelářích a říkal: „Podívejte se, tady je jedno dítě.“ No, mně už bylo devatenáct, nebo kolik. Pamatuji se, jak jsem šla do nějaké místnosti plné matrik, kde hledali nějaké údaje, aby mi mohli dát to potvrzení. Mě to strašně deprimovalo. Byla tam taková tma. Vzala jsem si ten dokument a už jsem se tam nevrátila. Já jsem v tom roce padesát měla spíš tendenci dělat, že tam vůbec nepatřím.

Když jsem šla do penze, to bylo po převratu, tak jsem měla pocit, že bych možná měla těm přeživším židům nějak pomáhat. Měla jsem dojem, a asi jsem měla pravdu, že ti přeživší budou často v situaci, kdy si nebudou rozumět ani se střední, ani s mladou generací. A že je nutné něco vysvětlovat. Vlastně mě k tomu svým způsobem donutily ty sdělovací prostředky, protože se mnou dělaly rozhovory na toto téma. I já jsem splatila jakýsi svůj dluh, když jsem napsala scénář o Gustavu Schorschovi [Schorch, Gustav (1918 – 1945): český divadelní režisér židovského původu. V lednu 1945 zastřen při likvidaci koncentračního tábora Fürstengrube – pozn. red.], který mi tenkrát v Terezíně velice pomohl. Byla jsem ráda, že se to mohlo realizovat. Tak jsem musela do toho židovského prostředí vniknout. Ale já sama jsem sekularizovaná, nemohu se sebou nic dělat a taky nevím, proč bych se měla najednou přetvařovat, protože je to zrovna móda. Já jsem především občan České republiky a pak náhodou, díky Hitlerovi, jsem spadla do nějaké další škatulky. Já si myslím, že jakýkoliv extrémní směr vede k určitému nedemokratickému projevu a k omezení druhého člověka. To ve mně v podstatě vyvolává často až takovou přehnanou reakci, že se nechci nechat někam zařadit a že chci být samostatná. Vede to k jistému osamění a osamělosti. Když nechcete nikam patřit, musíte být smířená sama se sebou. To se mi moc nedaří. Nedávno, asi před rokem, sem jezdil nějaký Rakušan, spisovatel, a ten se mnou dělal rozhovory. Když jsem byla kdysi ve Vídni, tak nás někdo v rámci výročí holocaustu seznámil. V tom rozhovoru je jako nejdůležitější motto, že nejsem smířená a nikdy nebudu. I když vím, že se věci nedají změnit. Je to možná dětinská revolta, ale vyjadřuje to můj postoj.

Já měla s antisemitismem nepříjemné zážitky. Hned po válce jsem se šla přihlásit do Svazu politických vězňů. Oni mě nepřijali, že židy neberou. Že to nebyla odbojová činnost. Pak nám lidi nechtěli vrátet to, co otec někde před válkou schoval. Pak, když mě vyhazovali z Barrandova. To říkali, že proti mně nic nemají, ale ten židovský původ... že jsem prý nespolehlivá.

V těch nejhorších životních chvílích mně hodně pomáhalo cvičení u Jarmily Kröschlové [Kröschlová, Jarmila (1893 – 1983): česká tanečnice, choreografka a pedagožka – pozn. red.], výrazový tanec. Člověk se musí někdy zastavit, soustředit a uvolnit se. Začalo to tak, že můj bratr žil po válce s tanečnicí René Zachovalovou, která mu za války pomáhala. Ta byla v taneční skupině Jarmily Kröschlové. René mě tam zavedla, ale já jsem tam chodila jenom krátce, protože se to platilo a já neměla peníze. Takže chvíli trvalo, než jsem se tam zase mohla vrátit, ale s malými přestávkami tam chodím dodneška. Někdy i učím. Ale je to jenom můj koníček, ne profese. Jarmila Kröschlová byla skvělá, učila na konzervatoři všechny herce pohybovou výchovu. Žila dlouho, když zemřela, bylo jí přes devadesát let. Měla dokonce povolené soukromé vyučování, přestože to bylo potom v padesátých letech zakázané. Učila herce a chodily jsme k ní i my. Ale její taneční skupina už se nerealizovala. Ještě jsem viděla Dvořákovy [Dvořák, Antonín (1841 – 1904): český hudební skladatel – pozn. red.] Slovanské tance, brzy po válce, kde ještě tančila ona. To jí bylo hodně přes padesát. Byla to krásná žena, vysoká. A napsala teoretické knížky, které jsou podle mě vůbec nejlepší v Evropě. Jedna se jmenuje O pohybu, a druhá Nauka o tanci.

My jako její pohrobci a potomci si pronajímáme od Lidové školy umění v Dittrichové ulici pod Karlovým náměstím taneční sál, jednou týdně dopoledne na dvě hodiny, protože děti chodí odpoledne. Chodí tam několik letitých žákyň. Jsme tři, které jsme zůstaly z těch všech lidí, které trochu můžeme učit, což je žena Ivana Vyskočila [Vyskočil, Ivan (nar. 1929): český dramatik, prozaik a herec – pozn. red.], spisovatele, Eva Vyskočilová, pak Míla Babická a já. V úterý máme dvě hodiny za sebou a chodí tam tak po deseti lidech, takové „staré báby“. Ale kdybyste viděla, to je jak kouzelný proutek, když si vezmou ta trika. Je na nich vidět, že celý život něco dělaly. Opravdu. No a pak jdeme na kafe. Známe se strašných let. Učit je strašně zajímavé, moc ráda je někdy pozoruji. Tělo mluví, to je úžasné, i způsob, jakým pohnete rukou a já z toho jejich pohybu o nich vyčtu plno věcí. Každý se hýbe trochu jinak a také někdo to pochopí lépe a ten cit v těle se mu lehčeji probudí. To, co mi teď cvičíme, je v podstatě uvolňování, taková gymnastika, co všechno se dá třeba dělat s ramenním kloubem. Abyste o něm věděla.

Musím říct, že mě pohyb mockrát zachránil před hlubokými depresemi. A že mi to dalo víc než všechna slova, i víc, než všechna literatura. Když se začnete hýbat, tak se trochu osvěžíte a trochu to pročišťuje. Taková deviza té Jarmily Kröschlové, když to shrnu do jedné velmi povrchní věty, byla, že chtěla, aby dal člověk do souhry pohyb s myšlením. Tím se dostanete do rovnováhy, uvolníte se a v tom okamžiku zapomenete, že existujete. Myslím, že je hrozné, když se pak člověk nemůže hýbat. Hrozné. Mám jednoho přítele, filosofa, který už jenom sedí a leží. Má vůli, píše, vydává knížky, nicméně je to strašné. Já Jarmile Kröschlové za moc vděčím. A nejsem sama.

Co dodat: moje zaujetí slovem se po skončení války a studií a po různých peripetiích a trýzních v době totality projevilo v dramaturgické, scénářistické i žurnalistické práci. Kromě knížky „Motýli tady nežijí“, která zachycuje kresby a básně vězněných terezínských dětí, 1942-1945, a byla přeložena do mnoha jazyků, kde jsou moje verše, často inspirující hudebníky a autory pořadů o holocaustu, jsem napsala - později převážně se svým manželem Jiřím Munkem - scénářistické předlohy k večerníčkovským dětským animovaným seriálům [večerníček je krátká, nejčastěji kreslená pohádka pro děti vysílaná v pravidelný čas večer – pozn. red.], které často uvádí televize. Posléze i ke krátkým animovaným filmům a k několika dokumentům. V poslední době nám s manželem vyšly dvě dětské knížky o večerníčkovských psích hrdinech - Štaflíkovi a Špagetce. Kolik filmů jsem dramaturgovala nelze spočítat.

Další výčet mých různých aktivit není důležitý, protože na konci veškeré činnosti si člověk klade otázku po jejím smyslu. Dodržela jsem alespoň zčásti otcův odkaz? Odkaz matky, která mi tolik chyběla a která se naštěstí nedožila hrůzných válečných let? Otázky bez odpovědí se vrší kolem mne stále ve větší míře. Takže zbývá pouze jediné obtížné úsilí. Smířit se.

Glosář:

1 Protižidovské zákony v Protektorátu Čechy a Morava

po německé okupaci Čech a Moravy byla postupně zaváděna protižidovská legislativa. Židé nesměli chodit na veřejná místa, tj. parky, divadla, kina, koupaliště atd. Byli vyloučeni ze všech profesních asociací a nemohli být veřejnosti sloužící osoby. Nesměli navštěvovat německé a české školy, později jim byly zakázány i soukromé hodiny. Židé nesměli opouštět svá obydlí po 20. hodině. Mohli nakupovat jen mezi 15. - 17. hodinou. Mohli cestovat jen v oddělených částech prostředků veřejné dopravy. Byly jim zkonfiskovány telefony a rádia. Bez povolení se nesměli přestěhovat. Od roku 1941 museli nosit žlutou hvězdu.

2 Terezín

malé pevnostní město, které bylo v době existence Protektorátu Čechy a Morava přeměněno v ghetto, řízené SS (Schutzstaffel, Ochraný oddíl). Židé byli z Terezína transportováni do různých vyhlazovacích táborů. Čeští četníci byli využíváni k hlídání ghetta. Židé však s jejich pomocí mohli udržovat kontakty s okolním světem. Navzdory zákazu vzdělávání se v ghettu konala pravidelná výuka. V roce 1943 se rozšířily zprávy o tom, co se děje v nacistických koncentračních táborech, a proto se Němci rozhodli Terezín přetvořit na vzorové židovské osídlení s fiktivními obchody, školou, bankou atd. Do Terezína pozvali na kontrolu komisi Mezinárodního červeného kříže.

3 Hašek, Jaroslav (1883-1923)

český humorista, satirik, autor příběhů, cestopisných článků a esejí. Pro jeho literární dílo a pro vytvoření postavy vojáka Švejka se staly inspirací zážitky z 1. světové války. Voják Švejk se stal hlavní postavou jeho čtyřdílného humoristického románu „Příběhy dobrého vojáka Švejka“. Hašek se pohyboval v kruhu pražských umělců. Satiricky zachytil židovský sociální život a zvyky své doby. Ve svém díle zesměšňoval státní byrokracii, militarismus, klerikalismus a katolicismus.

4 Lodž, ghetto

Lodžské ghetto bylo založeno v únoru 1940 v bývalé židovské čtvrti. Do oblasti o velikosti 4 km² bylo shromážděno 164 000 Židů. Během roku 1941 a 1942 bylo do Lodže deportováno dalších 38 500 Židů. Židovská správa v čele s Mordechaiem Rumkowskym se snažila učinit ghetto co možná nejproduktivnější a zaměstnat co možná nejvíc obyvatel. Přesto v důsledku epidemií, nedostatku jídla a nevyhovujících hygienických podmínek zemřelo přibližně 43 500 Židů (21 % všech obyvatel ghetto) na podvýživu, podchlazení a nemoci. Ostatní byli transportováni do vyhlazovacích táborů a pouze malý počet z nich přežil.

5 Masaryk, Tomáš Garrigue (1850-1937)

československý politický vůdce, filosof a přední zakladatel První republiky. T. G. M. založil v roce 1900 Českou lidovou stranu, která usilovala o českou nezávislost v rámci rakousko-uherské monarchie, o ochranu menšin a jednotu Čechů a Slováků. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918 se Masaryk stal prvním československým prezidentem. Znovu zvolen byl v roce 1920, 1927 a 1934. Mezi první rozhodnutí jeho vlády patřila rozsáhlá pozemková reforma. Masaryk rezignoval na prezidentský úřad v roce 1935 a jeho nástupcem se stal Edvard Beneš.

6 Sparta

klub Sparta Praha byl založen 16.11.1893. Největší úspěchy zaznamenala Sparta ve 20. a 30. letech 20. století, kdy dvakrát zvítězila ve Středoevropském poháru, mající stejný význam jako dnešní Champions League. Hráči Sparty spolu s hráči Slávie vždy tvořily základ národního československého a později českého týmu.

7 Živnostenská strana

pravostředová politická strana maloobchodníků, založená v roce 1906 v Čechách, o dva roky později i na Moravě, která existovala do roku 1938. Strana neměla vlastní jasně vymezený program, nikdy se nestala masovou stranou a nikdy nedosáhla více než 5,4 % hlasů v parlamentních volbách. Nejznámějšími představiteli strany byli Rudolf Mlčoch a Josef Najman.

8 Sokol

jedna z nejznámějších českých organizací, která byla založen v roce 1862 jako první tělovýchovná organizace v rakousko-uherské monarchii. Největší rozkvět zažila mezi světovými válkami, kdy počet jejích členů přesáhl 1 milion. Sokol sehrál klíčovou roli při národním odporu vůči Rakousko-Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu, i když byl právě během první světové války, za nacistické okupace a komunisty po roce 1948 zakázán. Obnoven byl v roce 1990.

9 Česko-židovské hnutí

v roce 1876 byla založena první česko-židovská organizace, Spolek českých Akademiků Židů. V roce 1881 tento spolek začal vydávat Česko-židovský almanach, první židovské noviny v českém jazyce. členové první generace česko-židovského hnutí se považovali za Židy podle denominace – náboženství. Významným zástupcem mladší generace byl Viktor Vohryzek.

10 První československá republika (1918-1938)

byla založena po rozpadu rakousko-uherské monarchie po první světové válce. Spojení českých zemí a Slovenska bylo oficiálně vyhlášeno v Praze roku 1918 a formálně uznáno smlouvou ze St. Germain roku 1919. Podkarpatská Rus byla připojena smlouvou z Trianonu roku 1920. Ústava z roku 1920 ustanovila poměrně centralizovaný stát a příliš neřešila problém národnostních menšin. To se však promítlo do vnitřního politického života, kterému naopak dominoval neustálý odpor národnostních menšin proti československé vládě.

11 Vyloučení Židů z protektorátních škol

ministerstvo školství v Protektorátu Čechy a Morava vydalo v roce 1940 dekret, který zakazoval

židovským dětem od školního roku 1940/41 nastoupit do českých veřejných či soukromých škol a ti, kteří již chodili do školy, byli z ní vyloučeni. Po roce 1942 bylo židovským dětem zakázáno navštěvovat i židovské školy a kurzy organizované židovskou komunitou.

12 Žlutá hvězda - židovská hvězda v protektorátu

1. září 1941 byl vydán výnos, podle kterého všichni Židé starší 6 let nesmí vyjít na veřejnost bez židovské hvězdy. Tato židovská hvězda byla žlutá, ohraničená černou linií. Židé ji museli nosit připevněnou na viditelném místě na levé straně oblečení. Tento výnos začal platit od 19. září 1941. Byl to další krok ve vydělování Židů ze společnosti. Autorem této myšlenky byl Reinhard Heydrich.

13 Vlajka

fašistická skupina v Československu založená v roce 1930. která byla aktivní před a během 2. světové války. Hlavním představitelem byl Josef Rys-Rozsěvač (1901-1946). Program Vlajky byl extrémně pravicový, antisemitský a inklinoval k nacismu. Spolupracovala s německou tajnou policií, ale nikdy nepředstavovala výraznou sílu.

14 Němcová Božena (1820-1862)

narodila se ve Vídni jako Barbora Panklová do rodiny Johanna Pankla, šlechtického kočího. 1837 se provdala za finančního úředníka Josefa Němce. Přispívala do různých časopisů. Inspirovala se tradičními lidovým vyprávěním a napsala sedm sbírek lidových příběhů a legend. Mezi její nejznámější romány patří: Divá Bára, Pohorská vesnice, Karla, Pan učitel, V zámku a podzámčí a neznámější Babička.

15 Mácha, Karel Hynek (1810-1836)

představitel romantismu, jehož poezie, próza a drama se zabývaly otázkami lidské existence. Mácha zemřel poměrně mladý roku 1836 na cholera a vyčerpání organismu. K jeho nejznámějším dílům patří: Máj a Křivoklát.

16 Kafka, Franz (1883 - 1924)

pražský autor židovského původu, jeden z nejvlivnějších spisovatelů 20. století.

17 Přítomnost

časopis založený v roce 1924 Ferdinandem Peroutkou, který se stal nejlepším politickým magazínem své doby. Během války byla Přítomnost zakázána, po ní začala opět vycházet ale pod novým názvem Dnešek. Po únoru 1948 byl tento časopis opět zakázán a obnoven až roku 1995 pod názvem Nová Přítomnost.

18 Peroutka, Ferdinand (1895 - 1978)

novinář a politický komentátor liberální orientace. V roce 1948 odešel do exilu, 1951 - 61 byl prvním ředitelem radia Svobodná Evropa.

19 Anšlus

označení pro anexi Rakouska Německem. Mírová smlouva ze St. Germain z roku 1919 zakazovala spojení Rakouska a Německa s cílem zabránit obnově silného Německa. 12. března 1938 Hitler okupoval Rakousko a připojil ho k Německu jako provincii Ostmark. V květnu 1945 bylo Rakousko osvobozeno a roku 1955 byla potvrzena jeho nezávislost Rakouskou státní smlouvou.

20 Winton, Sir Nicholas (nar

1909): britský makléř a humanitární pracovník, který se v roce 1939 podílel na organizování transportů židovských dětí z území Protektorátu Čechy a Morava do Velké Británie. Tímto způsobem bylo zachráněno 669 dětí.

21 Brundibár

dětská opera Brundibár byla napsána roku 1938 pro soutěž vyhlášenou tehdejšími československým ministerstvem školství. Tuto operu složil Hans Krása na libreto Adolfa Hoffmeistera. Brundibár měl v Terezíně více než 50 představení. Hlavní myšlenky objevující se v této opeře jsou solidarita, kolektivní boj proti nepříteli a vítězství dobra nad zlem.

22 Mladá Fronta

v květnu 1945 začalo Hnutí mládeže za svobodu vydávat noviny Mladá Fronta. Prvním šéfredaktorem byl básník Jaromír Hořec. Od září 1990 se nakladatelství Mladá Fronta transformovala do akciové společnosti MaFra, která začala vydávat deník se stejným názvem, tj. Mladá Fronta DNES.

23 Malá pevnost v Terezíně

nechvalně známé vězení, používané dvěma totalitními režimy - nacistickým Německem a komunistickým Československem. Tato pevnost byla postavena v 18. století jako součást opevňovacího systému a skoro od samého počátku byla používána jako vězení. V roce 1940 Gestapo převzalo Malou pevnost a věznilo zde politické vězně - členy různých odbojových hnutí. Za nacistické okupace zde bylo drženo asi 32 000 vězňů. Československo do Malé pevnosti po druhé světové válce umístilo německé civilisty předtím, než byli odsunuti ze země.

24 Ravensbrueck

koncentrační tábor pro ženy, blízko Fuerstenbergu, v Německu. Jeho výstavba začala koncem roku 1938. Prvními deportovanými byly rakouské a německé ženy, které do Ravensbruecku byly převezeny 18. května 1939. Do konce roku 1942 počet vězňů v táboře dosáhl 42 000. Během celé jeho existence bylo do tábora transportováno asi 132 000 žen a dětí, z toho 92 000 bylo zabito. V květnu 1945 ti, kdo přežili tábor a následný pochod smrti, byli osvobozeni sovětskou armádou.

25 Joint (Americký židovský spojený distribuční výbor)

Joint vznikl v roce 1914 v reakci na utrpení Židů během 1. světové války. V roce 1944 se Joint

zapojil do humanitární pomoci Židům v již osvobozených částech Evropy. Zajišťoval dodávky jídla a dalších potřebných věcí (oblečení) pro židovské přeživší po celé Evropě. Joint rovněž pomáhal Židům emigrovat z Evropy a muslimských zemí. Během studené války byla tato organizace vytlačena ze střední Evropy, ale po pádu komunismu se do mnoha z těchto zemí vrátila. Dnes se Joint stará o přeživší holocaustu a podporuje oživení a rozvoj židovských komunit.

26 Svaz socialistické mládeže (SSM)

masová organizace mládeže v bývalém Československu, která navázala na tradici dětských a mládežnických hnutí z dob první československé republiky. SSM se stal nástupcem Svazu československé mládeže, který ukončil svoji činnost roku 1968. V roce 1970 za podpory KSČ byly založeny jednotlivé mládežnické organizace SSM. Nejvyšším orgánem byla národní konference. Tiskovým orgánem v Čechách byla Mladá Fronta a na Slovensku Smena. Po roce 1989 jeho činnost byla zastavena.

27 Únor 1948

komunistické převzetí moci v Československu, které se pak stalo jedním ze sovětských satelitů ve východní Evropě. Státní aparát byl centralizovaný pod vedením Komunistické strany Československa (KSČ). Soukromé vlastnictví v hospodářství bylo zakázáno a vše bylo podřízeno centrálnímu plánování. Politická opozice a dissent byli pronásledováni.

28 Slánského proces

V letech 1948-49 československá vláda spolu se Sovětským svazem podporovala myšlenku založení státu Izrael. Později se však Stalinův zájem obrátil na arabské státy a komunisté museli vyvrátit podezření, že podporovali Izrael dodávkami zbraní. Sovětské vedení oznámilo, že dodávky zbraní do Izraele byly akcí sionistů v Československu. Každý Žid v Československu byl automaticky považován za sionistu. Roku 1952 na základě vykonstruovaného procesu bylo 14 obžalovaných (z toho 11 byli Židé) spolu s Rudolfem Slánským, prvním tajemníkem komunistické strany, bylo uznáno vinnými. Poprava se konala 3. prosince 1952. Později komunistická strana připustila chyby při procesu a odsouzení byli rehabilitováni společensky i legálně v roce 1963.

29 Pražské jaro

období demokratických reforem v Československu, od ledna do srpna 1968. Reformní politici byli tajně zvoleni do vedoucích funkcí KSČ: Josef Smrkovský se stal předsedou národního shromáždění a Oldřich Černík předsedou vlády. Významnou osobou reforem byl Alexandr Dubček, generální tajemník ústředního výboru komunistické strany Československa (ÚV KSČ). V květnu 1968 ÚV KSČ přijal akční program, který vymezil novou cestu k socialismu a sliboval ekonomické a politické reformy. 21. března 1968 na setkání zástupců SSSR, Maďarska, Polska, Bulharska, NDR a Československa v Drážďanech bylo Československo upozorněno, že jeho směřování je nežádoucí. V noci 20. srpna 1968 sovětská vojska spolu s vojsky Varšavské smlouvy podnikly invazi do Československa. Následně byl podepsán Moskevský protokol, který ukončil demokratizační proces a byl zahájen normalizační proces.

30 Novotný, Antonín (1904 - 1975)

československý komunistický prezident. Během 2. světové války se účastnil ilegálních aktivit Komunistické strany Československa. V letech 1941-45 byl vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. 1951 se stal generálním tajemníkem ÚV KSČ a 19. listopadu 1957 prezidentem. 28. března 1968 byl donucen odstoupit a zcela opustit politický život.

31 Beneš, Edvard (1884-1948)

československý politik a prezident v letech 1935-38 a 1946-48. Byl stoupencem T. G. Masaryka, prvního československého prezidenta, myšlenky čechoslovakismu a Masarykovou pravou rukou. Po první světové válce zastupoval Československo na Pařížské mírové konferenci. Edvard Beneš působil ve funkci ministra zahraničních věcí (1918-1935) a ministerského předsedy (1921-1922) nového československého státu a stal se i prezidentem po odstoupení T. G. Masaryka z prezidentského úřadu v roce 1935.

32 Havel, Václav (1936-2011)

český dramatik a politik. Aktivně se podílel na politickém a společenském uvolňování během Pražského jara. Po Sovětské intervenci v roce 1968 se stal mluvčím Charty 77. Z politických důvodů byl zatčen v letech 1977 a 1979. V roce 1989 byl zvolen československým a po odtržení Slovenska i českým prezidentem. Ve své funkci setrval do roku 2003.

33 Revolver Revue

tento časopis je vydáván od roku 1985. Do roku 1989 vycházel v samizdatu. Dnes je to čtvrtletní magazín, který se věnuje literatuře a umění v širším společenském kontextu.

34 Karlovy Vary

nejznámější české lázně, pojmenované po českém králi Karlovi IV., který údajně našel tyto prameny během lovu roku 1358. Karlovy Vary se staly jedním z nejoblíbenějších letovisek u členů královských rodin a aristokracie po celé Evropě.

35 Samizdatová literatura v Československu

Samizdatová literatura znamená tajné vydávání a šíření vládou zakázané literatury v bývalém sovětském bloku. Obvykle tato literatura byla psána na stroji na tenký papír. Nejdříve byla šířena v rámci skupiny důvěryhodných přátel z ruky do ruky, kteří pak udělali další kopie a tajně je dále distribuovali. Materiál, který byl takto šířen, zahrnoval beletrii, poezii, paměti, historické práce, politické smlouvy, petice, náboženské traktáty a časopisy. Tresty za tuto činnost se lišily podle politického klimatu, od pronásledování po zatčení a uvěznění. V Československu zažila samizdatová literatura rozkvět po roce 1948, a pak znova po roce 1968 v souvislosti se vznikem řady edic pod vedením různých spisovatelů, literárních kritiků a publicistů: Petlice (editor L. Vaculík), Expedice (editor J. Lopatka), Česká expedice, Popelnice a Pražská imaginace.

36 Šestidenní válka (5

-10. června 1967): první útok v šestidenní válce provedlo izraelské letectvo 5. června 1967. Celá válka trvala 132 hodin a 30 minut. Boje na egyptské straně trvaly čtyři dny, zatímco boje na jordánské straně trvaly tři dny. Navzdory krátkému průběhu byla šestidenní válka jednou z nejničivějších válek mezi Izraelem a arabskými státy. Šestidenní válka zapříčinila změny v mentalitě a politické orientaci arabských států. V důsledku toho se zvýšilo napětí mezi arabskými národy a západním světem.